

DE VESVVIANO INCENDIO NVNTIVS.

Auctore

IVLIO CAESARE RECVPITO NEAPOLITANO

E SOCIETATE IESV.

NEAPOLI,

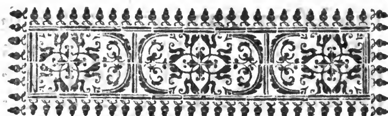
Ex Regia Typographia Egidij Longhi MDCXXXII.

SVPERIORVM PERMISSV.

HIERONYMVS DE ALEXANDRO E SOCIETATE IESV
Prouincialis in Prouincia Neapolitana.

CVM libellum de Vesuuiano Incendio à Patre Iulio Cæsare Recupito Societatis nostræ latinè conscriptum, tres eiusdem Societatis Theologi, quibus id commissum fuit, recognouerint, & in lucem edi posse probauerint: nos, potestate nobis facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Mutio Vitellesco, facultatem, vt in lucem edatur, concedimus: si ijs videbitur, ad quos editio librorum spectat. Romæ die 10. Aprilis 1632.

Hieronymus de Alexandro.

EMINENTISSIMO,

AC REVERENDISSIMO DOMINO

Meo Colendiſſimo

D. FRANCISCO

S.R.E. CARDINALI

BARBERINO.

Vdet, Eminentiſſime Cardinalis, opellā hæc ſuſtinere maie-ſtatem aſpectus tui: atque inter excur-ſiones flammarum exarata curſim, per plures menſes à me tenebris, quibus eam perpe-

tuo

tuô destinaueram, inuoluta, lucem tandem à claritate tui Nominis mutuatur, quam à Vesuuij flamma non hauserat. Leniet acerbitatem materiæ, libello præfixa commemoratio benignitatis tuæ: atque amarissimis deflenda lacrymis Apes tuæ gentilitiæ mellea dulcedine aspergent. Etenim illud inter tot infortunia fortunatissimum contigit, quòd Vesuuiana flamma, quæ, vt olim, toti pæne Europæ vastitatem minitabatur, Vrbem planè non attigit: Vrbem appello, quæ Orbis terrarum caput, ac prope vna Orbis est. Arsit hoc incendio Campania: cinis vltra Italiam auolauit: fudit vndequaq; Vesuuius nubes flammeas, dum interim Romæ, iuxta Amos vaticinium, stillant montes dulcedinem, & colles fluunt lac, & mel. Agnosco

Apes

Apes Romanorum collium regnatrices: agnoſco in Aureis Apibus aureos mores tuos, auro incendia nil formidante, &, ſi flagret, exploratiore. Eadem erit, vti ſpero, fortuna libello huic, auſpice Te; qui ad maxima natus minima non aſpernabere. Nam diuinum quoque Numen, cui Solis cælo lampas accenditur, cereas aris faculas non dedignatur.

Eminentiæ Tuæ

Seruus humillimus

Iulius Cæſar Recupitus.

DE INCENDIO VESVVIANO NVNTIVS.

INCENDIVM Veſuuianum conſcribere, eiuſq; cauſas inquirere, conſilium mihi eſt. Anno à noſtræ ſalutis exordio cIɔIɔcxxxI. xvij. Kal. Ianuarias, imminente hora poſt Solis occaſum decima quarta, albeſcente iam die, ne famoſæ tragœdiæ ſpectatores deeſsēt, cùm viginti, & eo amplius terræmotus ea nocte præceſſiſſent, prima quædam futuræ calamitatis veluti tentamenta: mons Veſuuius duodecim à Chriſto nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendijs, ex eo latere, quo per ſubiectam planitiem ad mare vergit, poſt bombi ſonitum, quaſi dato ſigno, flammam eructare cœpit, & cinerem. Cinis fumo, bitumine, aliaue materia picea per-

Plin. iunior epist. lib 6. in epist. ad Tacitum.

mistus,iam in nubem concreuerat,quæ quò longiùs agebatur è monte,eò se latius porrigens,primò vt olim,teste iuniore Plinio,in pini similitudinem, tum in vastissimi effigiem montis excreuit, quà hiantis in voragines, quà in antra, & cauernas recedentis introrsum, & prærupta rupium ostentantis: vt mons montem peperisse videretur. Hic incredibili celeritate primam aeris regionem, nubesq; transuectus, Neapolim versus, vrbem non procul à Vesuuio sitam, vento impellente, ferebatur. Cumque globi cinerei, alij ex alijs perpetuò erumperent: montes videbantur aggesti montibus; quasi, iuxta Poetarum fabulas

Xiphilinus è Dione in Tito.

(quod in alio eiusdem montis incendio sub Tito suspicatos fuisse ethnicos, tradit Dio) gigantes noua in Iouem bella instaurarent. Emicabant identidem inter offusam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum prænuncia; qui è fundo submissi iactabantur in altum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem diceres fulminare, tonare, miscere Campaniam, & non semel olim de cælo tactum fulmina in cælum retrudere. Interea vicina loca fumus obsedit, qui momento temporis Neapolim vsq; delatus, adulta iam diè, ita lucem eripuit; vt vrbs in vrbe media quæreretur, hoc vno non iniucundus, quòd periculi prospectum adimeret. Oppidani Vesuuio propiores eò, vnde sonitus acciderat, animis, oculisq; conuersis, vt Montem latè flammis relucentem, cinereos inter flammas vomentem turbines, fumoq; opplentem omnia, conspexere: inopinato malo perculsi, & iam sibi extrema imminere rati, desertis laribus, raptimq;

aspor-

asportatis ijs, quæ cuique expeditiora casus obtulerat, se se in effusam fugam dedere. Diffugiebant hac, illac, inter agrestium turbam multi viri nobiles, semisopiti, seminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pauore; vt à Sacerdotibus in itinere obuijs publicè noxarum solutionem exposcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiscopus, qui tum forte commorabatur Herculani, quò se paucis ante diebus ob cæli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac strepitus planè insomnem traduxerat; animaduerso viciniore periculo ab igne, quàm quod sibi à terra metuerat, pedes proripuit se ad littus, mox equo, dein scapha exceptus, qua celerrimè Neapolim appellens, ciues aspectu montis iam territos, illico ad preces, ac vota conuertit. Princeps Castilionis Gonzaga, hospes apud Casertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione comperta, ex diuturna febri adhuc æger valentissimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas leuior solet infringere. Erat hic in Siciliam nauigaturus ad abducendam coniugem, Kattolicæ Principis filiam, nisi morbus importunè detinuisset. sed, nondum transmisso freto, Aetnam in Vesuuio reperit, faces maritales ea flamma commutaturus; ni se opportunè discrimini subduxisset. Hunc mox secutus est Casertæ Princeps Aquauiua, qui suorum vociferationibus excitatus, cùm muliebrem metum suspicaretur, monitus vt aspiceret, decerneretq; oblato per fenestram Montis aspectu, ad

quem expalluiſſet audacia, expiari ſe velle inclamauit. Quod vt à Sacerdote, qui tum fortè aderat, ritè, raptimque præſtitum eſt; ipſe cum ceteris Neapolim verſus contendit. Viſebantur refertæ fugientibus viæ, quaſi hoſtis vrgeret à tergo: & miſerabilis turba mulierum, infantibus appreſſis ad vbera, gradum celerare conantium, omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc tum rerum facies inter initia ſurgentis incēdij: hic, veluti amoto ſipario, primus fuit ſcenæ conſpectus, mox daturæ tragœdiam nobis, ac poſteris lacrymabilem. quæ quaſi quinque concluſa actibus, inter damna innumerabilia, quinque terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluſerat futuræ cladi paucis ante diebus cœca quædam montis obmurmuratio; quæ à nonnullis nocturno ſilentio animaduerſa, nec vulgata, metu vel diſſimulato, vel ſpreto. Tum nocte, quæ incendium prægreſſa eſt, terræmotus identidē auditi, ſed tenues, quaſi leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erumpente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus. quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænunciaſſet, terræmotus excepere adeo crebri; vt non multi, ſed vnus per dies multos, continenti ductus halitu videretur. Nutare perpetuò ſolum, ſæpiſſimè ſucuſſari, frequenter etiam ſubſultare: idque ea, quæ ſecuta eſt, nocte circa primam horam, & quintam; poſtridie circa decimam ſeptimam tanto impetu, vt Vrbem ſuis diuellendam ſedibus putaremus: neque moueri tecta, ſed euerti. Nemo certè fuit

pe-

pectoris adeo saxei, quin saxis, terraque trementibus contremuerit. Repente mutata facies vrbis: & iam, silente forensi strepitu, exaudiebantur clamores veniam, ac misericordiam deposcentium. Conuolauere pæne omnes ad eluendas confessione labes: neque solùm confertissima fuere templa, sed in foro etiam sacerdotes petentibus aures dedere. Extortæ sunt eo metu confessiones criminum, quæ longo, aut etiam toto vitæ decursu pudor impudentissimus obstinato silentio texerat. Vetustissimæ inimicitiæ depositæ: nefariæ amicitiæ resectæ: concubinæ aut desertæ, aut in coniuges commutatæ. Profectò nullus maior terror mortalibus, quàm è terræ concussione: dum ab ea ingruit bellum, quæ nos, vt communis parens, excipere solet, atque alere. Vnicum in ceteris malis præstat illa perfugium. si fulserit, si tonuerit, si fuerit quidpiam tactum de cælo; præbent valles, & antra securitatem. si venti, si pluuiæ, si grando furat; aeris iniurias tecta defendunt. si flumina exundent; tuta est in sicco salus. si mare desæuiat; ad littora, portusque confugitur. at, dum terra concutitur, quæ cetera sustinet; ipse ruinam minari videtur Orbis terrarum; &, quasi fundamento lapso, cuncta corruere. Admonemur etiam, nihil hic fixum, ac stabile reperiri: quando nutant immobilia, atque illud ipsum experimur instabile esse, in quo stamus. Periculo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quàm consitæ tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamuis terra fluctuet; nisi dehiscat, liberi sunt ab omni pernicie. in vrbibus verò

tecta

tecta ruentia habitatores vnà præcipites trahunt, & subeuntes ruinis opprimunt. Itaque, vt ad institutam narrationem redeam, cùm, exacto iam die, aduecta nox planè illunis metum solitò spissioribus tenebris geminasset: commigrauere plerique ad apertam planitiem, quæ Neapoli latè funditur circa suburbia; atque vrbs in solitudinem, campi in vrbem transiere. Deserebantur alta palatia serico, aulæisque constrata. non hyemis asperitas, non noctis inclementia, non venti, non pruina, non niues, non halitus aeris è vicina conflagratione grauior timebatur. victa hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris primarijs tentoria, quasi aduersus naturæ bella castrametatis. multi etiam, rhedis per campos, atque hyppodromos dispositis, sternebantur, vehiculis itinerum in quietis domicilia commutatis. Quamquam quæ quies mortalibus esse poterat, cùm quietem tellus ipsa dedisceret? Quotus enim quisque fuit, qui noctes illas non planè vigiles duxerit, strepitu excutiente soporem, & timore, quasi tortore, vigilias imperante ad supplicium? Quòd, si quando somnus fessis obreperet; mox territi excitabantur, inter somnia vanis ludente imaginibus, atq; animis obstrepente metu. Pleriq; ad templa confugere quasi, diuina insectante iustitia, ad commune asylum reorum: rati aduersus naturæ insultus non alibi se præsidium habituros, quàm apud conditorem, & moderatorem naturæ: nacti apud aras perfugium, si euasissent; tumulum, si cecidissent. Ex hac tamen peste damni minus illatum est, quàm terroris. Per duos dies

terræ trepidatio perpetua,succussus frequentissimi: quinque diebus consequentibus terræmotus per interualla rariores: tandem iactatio resedit. nulla Neapoli domus corruit: multæ concussæ, laxatis compagibus,rimas egere. Herculani,ne quid ibi ad cladem deesset, palatium Neapolitani Archiepiscopi terræmotu aliqua ex parte collapsum est. Tanti stetit terror septem dierum: & tam ingens terræmotuum vis tam parua clade detonuit. Equidem crediderim hanc terræ,quam experti sumus, iactationem non eidem causæ adscribi debere,cui ceteri terræmotus. Eduntur fere hi à spiritibus calidis intra terræ cauernas occlusis,atque exitum molientibus, nempe indignatis, quadam se ignis cognatione ad celsiora loca natos,infernè quasi carcere detineri; ideoq; vnà impetu facto, tentantibus claustra perfringere,atque euadere ad superna. Quamobrem à spiritu,qui extra fluit,venti; ab eo, qui intra, terræmotus proficiscuntur. Quod testatus est Aristoteles,cum dixit, *causam terræmotus esse spiritum, cum intro fluxerit*. Longè aliter hic dicendum: neque hæc terræ concussio spiritibus delitescentibus,sed flammis prodeuntibus tribuenda. Nam, quemadmodum in tormentorũ explosione, ignis exiliens ex angusto, tanta vi aerem elidit; vt tormentum ipsum æneum sponte resiliat, & vicinæ intremant domus: ita ex angusto montis hiatu perrumpentibus flammis, atq; ingentis magnitudinis lapidibus magno impetu, quasi è tormento pilis explosis,tum monti circumfusus aer,tũ eiusdẽ cauernis infusus magno impetu collidebatur.

Arist. lib. 2. meteor. c. 8.

Con-

Concusso monte, adnexa planities, vt loquuntur Philosophi, *per consensum* contremuit, catenata quadam partium inter sese inhærentium serie, nexuque. Eius rei argumento est, quòd vicina iactabantur, remotiora erant immunia: & quò longius ferebatur à monte, eò terræmotus tenuior, donec sensim euanesceret. Huc accedit, quòd initio fenestræ per totam vrbem, valuæq; sponte sua quatiebantur, dum neq; terræ vllus motus, neq; ventorum vis vlla appareret, tanto insolentis terrore spectaculi; vt iam terræmotus esset in votis. Id verò referri non potest, nisi in aerem concitum impetu, iactuq; volitantium saxorum. Resonabant etiam non rarò ingentes bombi; explosioni tormentorum simillimi, quos mox terræmotus validissimi consequebantur: vt hinc facilè appareat viciniora contremuisse, dum Vesuuius vi latentium flammarum ex angusto foramine saxeas pilas extruderet; atque inusitato naturæ miraculo in bombardæ locum mons cederet. Illud etiam animaduersione dignum, *terræmotus*, teste Aristotele, *plurimos, & maximos tranquillitate fieri*, feriantibus ventis, ac silente cælo, nempe spiritibus intra terræ viscera digladiantibus. Hi verò *terræmotus plurimi, & maximi* contigere, ventis flantibus: quia scilicet non à spiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus, sed ab iisdem sese foras ex arcto efferentibus; cùm faucium angustiæ impetum morarentur. Quamobrem intra paucos dies disrupto monte, & laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere passus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræ-

Arist. lib. 2. meteor. c. 2.

motus

motus conquieuere. vnde etiam licet conijcere, Vesuuianum incendium maximo Dei beneficio esse adscribendum. siquidem terræmotus, conflagrationum comites, leuiores esse solent, & citra ingentem ruinam. Nulla in maximo illo Vesuuij incendio sub Tito ex terræmotu iactura: adeo vt senior Plinius, teste iuniore, nutantibus tectis, altè, & securè dormierit, halitu postea igneo suffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræmotu Seneca, ob terræmotus, qui absque vlla conflagratione contigere Vesuuio, magna Herculani pars, & Pompeij integri absorpti. Quare, si pæne immensa spirituum, & materiæ bituminatæ copia, quæ iam perpetuò in cineres, & fumum egeritur, subterraneis constricta specubus, obstructos aditus reperisset: facilè, quasi per latentes cuniculos accenso puluere tormentario, oram omnem Vesuuio finitimam, ipsamque Neapolim subruisset. Ita Vrbis regiæ incolumitas vnius Montis ruina, & multorum oppidorum impendio coempta est. Hæc de terræmotu, qui Vesuuianæ flammæ comes, & primus vicinarum vrbium terror fuit.

Plin. Iunior lib. 6. epist.

Seneca in lib. de terræmo.

Secundus terror, pluuia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulo ante diximus, è Vesuuij fastigio inter incendij primordia se in similitudinem montis erexerat, pæne momento temporis ventorum impulsu delata Neapolim, mox desedit in cinerem. qui interdiu minutissimus, noctis accessu spissior, grauiorque decidit, frigore constipante partes terreas, easque ab igneis excernente. Postridie mane, vt illuxit, apparuere omnia consper-

ſa cinere, tecta, ſolaria, viæ. Crederes Vrbem ſoluto in cineres Veſuuio tumulum condidiſſe. Quanquam non Vrbs vna, ſed Orbis ipſe terrarum auguſtiorem Veſuuiano cineri parabat vrnam. Pæne fidem excedit, quod dicam: ſed, qui veteres leget annales, multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo Mons primùm ardere viſus, per pleraſque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneuenti, Baroli, Barij, Tarenti, Lupijs: quò nubes cinerea vicesima ſecunda eiuſdem diei hora, peruenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam tranſmiſit, igneum globum, quaſi facem præferens, inter eam, quam vehebat, noctem ferali luce internitente, quæ periculum oſtentaret. Ignis aſpectum ſecutus eſt cinis, qui per diem integrum pluit Aſcriuij. Neque immunia fuere maria. Cinis excuſſus è nube, Aegæum prope texit, horrendo ſpectaculo fluctu inter cineres caneſcente. Nauibus incidens, à nautis exceptus, atque inter merces aſſeruatus, circumlatuſque oſtenti loco. Ex altera verò parte, quæ meridiem ſpectat, cinerem aduectum nouimus in Lucaniam, atque Stilum, extremæ Calabriæ oppidum, facilè hinc, traiecto mari, in Africam transfretaturum. Ridebunt profectò hæc poſteri, quæ nos flenda conſpicimus; vicemque nobis rependent, qui Veſuuianum cinerem pluiſſe Bizantij, quod Procopius, & alij referunt; tranſuolaſſe in Africam, quod tradit Dio; *totã Europæ faciem contexiſſe*, quod refert in Chronico Marcellinus; denique *teſtimonio agnitum Vniuerſitatis*, vt loquitur in epiſtolis Caſſiodorus, nume-

Procop. lib. 2. de bello Gothico. Dio in Tito. Marcell. in Chron. Caſſiod. variar. epiſt. 50.

merabamus inter splendidiora mendacia. Nimirum hac postrema conflagratione vidimus per triginta fere dies perpetuò cinerem è Montis faucibus inhalari compactum in nubes, quas ventis quotidie diuersis commissas, in omnes Orbis terrarum partes immigrasse credimus, quasi eas quòuis destinante Vesuuio, nuncias incendij, testes fortunæ suæ. Has tandem vento senescente destitutas, ac per dissitas Mundi plagas iam solutas in cinerem, propediem nuncios expectamus: vt non immeritò dixerim, Vesuuiano cineri vrnam esse Orbem terrarum. Quantos verò in ijs vrbibus, vnde litteras iam accepimus, prodigiosa ea pluuia motus animorum exciuerit, nemo facilè poterit aut cogitatione assequi, aut narratione complecti. Lupijs, duabus ante Solis occasum horis, offusa nox visa est solito celerius maturasse. Subducta repente lux ***nocturnis in die tenebris***, vt accidisse olim in eiusdem montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox decidens, tactu potius, quàm visu deprehensus. Sanè maior ex insperato metus. Nihil ciues de Vesuuij conflagratione audierant: nihil omnino suspicabantur. Obstupuere primùm: tum, admiratione in metum versa, obriguere omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos contigisse refert Dio, arbitrati omnia in fabulosum Chaos reditura, sed igneum diluuium elementa soluturum in cineres, & Mundo iam adesse supremum diem. Itaque hac, illac lymphati, & vix mentis compotes ferebantur. Vt verò ex inopinato metu spiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo misericordiam, ac veniam, omnium

Marcell. in Chron.

Dio in Tito;

curæ, & cogitationes conuersæ. Itur è vestigio ad preces, ad supplicationes, ad vota. Interea nubes illa cinerea ita prospectum oculorum abstulerat; vt, dum sacras per vrbem imagines circumferrent, comes comitem non videret. Quod Nolæ etiam, & alibi euenisse traditur, priscis Aegypti tenebris denuo redditis, quando denuo in multis mortalium cor veluti Pharaonis obduruit. Idem planè in incendio sub Tito contigisse narrat Dio. qui *occultatus*, inquit, *Sol nō aliter, quàm si defecisset*. Cinis Lupijs vsque ad quintam noctis horam pluuius tecta, viasque omnes oppleuit. Par Bario terror illatus, quò, quamuis ea vrbs multò propius à Vesuuio distet, quàm Lupiæ; cinis multò serius inuectus est, nimirum circa secundam noctis horam. Quid noctu non potuit caligo illa fœdissima, quæ noctem obtruserat in diem? Nempe ad tæterrimæ nubis aspectum tenebræ visæ exhorrescere, & nox ipsa noctescere. Secuta monstra multò maiora. Pluit primò cinere, tum arena, postremò fuligine. Nox precationibus, ac votis exacta, nocturno tumultu veros, vanosque aggerante metus. Illucescente die apparuere campi latè nigrantes, & quasi pulla veste contecti, Vesuuio quodammodo parentaturi. Ferunt, cùm omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem quendam, accepta crystallina phiala, in qua manna è sacris Nicolai ossibus fluens asseruabatur, eo aerem aspersisse, cui cinereus turbo insidebat: hunc disiectum mox aliò aduolasse. Scilicet eius liquorem, cuius patrocinio, vt canit Ecclesia, *à Gehennæ incendijs liberamur*, tartareus cinis ferre non potuit. Baroli aliud

Dio in Tito.

quid-

quidpiam admirabilius contigiſſe traditur. Nam, cùm ciues in eodem metu, ac periculo verſarentur, & ſacram Euchariſtiam per plateas christiano ritu circumgeſtarent; ſcribunt viri fide digni, ad ſalutaris hoſtiæ aſpectum nubem luctificam refugiſſe: columbam prætereà cuidam viſam neque turba, neque clamoribus territam, ante ſacra myſteria leuiter volitaſſe, iiſque in templum illatis, præ foribus conſtitiſſe, omen felicitatis. Certè, quas memorauimus vrbes, eæ leue hactenus à portentoſa pluuia detrimentum cepere. timetur quidem campis, timetur frugibus, timetur ſegeti. Non defuere tamen loca, quibus cinis damnum creauit timore maius. Nolæ cinis tectis inſidens, tanto oneri fuit; vt lacunaria decubuerint, & multæ domus, parietibus hinc inde ſtantibus, cælo pateant, detecto vertice. Erat quippe cinis ille grauiſſimus, tantique ponderis, vt in cinere Montem agnoſceres. Vidi ego è diuerſis Apuliæ locis huc ad nos miſſum, quaſi ad inſpectandum prodigium. vbique pluerat oneroſus, nempe lapidum flammis abſumptorum reliquiæ, ſpiſſus, ſubnigri coloris, illique ſimillimus, quo Chriſtianorum capita ritè conſpergi ſolent, Sacerdote inſuſurrante, *Memento homo, quia puluis es*: vt, quando ad hominum voces obſurdeſcimus, montes ipſi diuino nutu vocales fiant, ſparſoque cinere noſtræ nos mortalitatis admoneant. Nuntiatum eſt etiam ex agro Melphitano pluiſſe ferro, ferreum teſtante ſeculũ: pluiſſe etiam chalybe. Certè cinis inde huc remiſſus, partes aliquas præferebat internitẽtes, & chalybi ſimiles. Enimuero armatus è cælo cadebat imber,

imber, quasi cum hostibus dimicaturus, chalybe, ac ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè dispar eius cineris conditio, quem primo incendij die Neapoli pluisse diximus. hic enim, vt animaduerterunt non pauci, continebat probatissimi argenti non parum, quasi cælo argenteus imber effluerer, Ianuario Martyre metus, ac terrores populorum in auspicium nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit, pluuia lapidum. Lapidatum enim de cælo in modum creberrimæ grandinis non solùm *N*olæ & in oppidis Vesuuio vicinioribus; sed etiam, quod magis mirere, in agro Melphitano. qui quidem quasi in vmbilico Apuliæ situs, distat ferè centum millibus passuum à Vesuuio. vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem saxeum efficerent; tanta vi, vt procul etiam naturalis obliti ponderis auolarent. oppressere animantia sub dio reperta: protriuere portas: perrupere muros: perfregere tecta; vt profectò lapidibus vi flammarum iactatis, quasi tormentarijs pilis immissis, Mons vnus vrbes plurimas quatere, ac bello petere videretur. *N*eque tantùm pumicibus pluit, aduersus quos olim, quia magno impetu concidebant, Plinius auunculus, vt nepos refert, capiti ceruical imposuit; sed saxis etiã magnitudine planè immanibus. quorũ vnum ferunt tantæ repertum molis, vt decem boum paria vix, aut ne vix quidem dimouere loco potuissent. Diceres non lapidem pluisse, sed rupẽ. Fides esto penes auctores. Consonant tamen his ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc monte *immensos lapides exilijsse*.

Plin. in epist. loc. cit.

Dio in Tito.

Con-

Concinnius rem eandem explicat Cassiodorus, qui de Vesuuio loquens, *Longe*, inquit, *latèq; pulueres rotat: vicinis autem quasdam moles eructat. Quis credat tam ingentes glebas vsque in plana deductas de tam profundis hiatibus ebulliisse; &, spiritu quodam efflante, montis ore consputas, quasi leues paleas, esse proiectas?* Hactenus Cassiodorus. Neque inconsultò Marcellinus addit, eundem Vesuuium *exusta viscera euomere.* Quippe non desunt testes oculati quamplurimi, qui montem viderunt lapides ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidissent, ceteras inter clades noua miscebant incendia: atque obluctantes arbores, Vesuuij dorso imminentes, tum mole, tum flamma euulsas, atq; incensas, propellebant ad maria. Littora ego ipse vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depascente flamma. Sunt, qui testantur, lapides in altum iactos quandoque in easdem montis fauces, vnde prodierant, decidentes occurrisse alijs eodem impetu subsilientibus tanta inter se collisione, ac fragore; vt inde mugitus ille contingeret, quo identidem vicina omnia personabant. Vicina, dixi: addiderim etiam, remotiora; si res, quam in superiori æuo absque exemplo reperio, repertura sit apud posteros fidem. Dicam tamen id, quod ideo solùm euenire potuisse credo, quia scio euenisse. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recineti in Piceno, Perusij in Hetruria, &, vt postremi nuncij referunt, Asciriuij in Dalmatia, auditus est Vesuuij bombus adeo terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Maiellam vulgus indigitat) eius-

Cassiod. lib. var. epist. 50

Marcellin. in Chron.

eiuſmodi fremitum accipi exiſtimarent. Barolitani verò ſedentes ad maris littora, ſimilitudine ſoni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi ſolet, arbitrarentur aut nauali bello duas inter ſe claſſes in alto decernere, aut, quia è continenti ſonus accidere videbatur, vrbem aliquam ex improuiſo obſeſſam, tormentis peti. Dalmatæ etiam, præmiſſis exploratoribus, inſtruxere aciem, ac ſtrenuè comparauere ſe ad prælium. Alibi quoque ad arma conclamatum ab ignaris, cum monte eſſe bellandum. Huius rei teſtes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. Olim *emugijt Veſuuius*, vt teſtatur Procopius, *& proximos accolas ingenti formidine affecit*. Aliquando eiuſdem *tantos mugitus extitiſſe, vt Capuam vſque audirentur* vrbem, quæ à Veſuuio quindecim milliaribus diſtat, pænè miraculo vertit Xiphilinus. Veſuuij ſonus nunc ad trecenta milliaria auditus: dum ijs, qui propius aberant, non tam ſtrepere, quàm obmurmurare Mons, & quaſi muſſare videretur. Sanè, quòd fragor is exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior eſt ratio: quia venti eò è Veſuuio flantes, vnà cum nubibus cinereis conuexere ſonum. nam rectà per aerem multò minus ſpatium intercipitur, quàm per ſola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio eſt de Samnio, & Piceno: quò, ſi venti è Veſuuio mouiſſent; vnà cum fremitu cinerem importaſſent, quod minimè eueniſſe compertum eſt. An, dum prope Veſuuium Apenninus in Samnium, ac Picenum continenti tractu montium ducitur, per latentes cauernas, & ſpecus altè de-

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Xiphil. in Seuero.

defossas, sibi inuicem respons antes ita fragor est ductus; vt mons monti sonum, numerosiore repercussu, Echo cõgeminante, redderet? An, quod vero videtur similius, immensa igneorum spirituum copia, quæ in Vesuuij visceribus rixabatur, aliqua sui parte per occultos terræ meatus ad Sãnij, Picenique montes traducta, ibidem eodem tempore tumultuata, strepitum edidit Vesuuiano similem? An denique Mons tonitru sonare potuit, qui rupibus pluerat? Certè, vndecunque id contigerit, res fuit admiratione dignissima: tantumq; sonum inter naturæ miracula recensendum, fama in æternitatem protendet. Hæc occasione soni, quo Mons immugijt in illa ingentium lapidum eruptione: quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Vesuuiano.

Quarta lues, ac terror, torrens igneus. Portentum narro, cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, camporum vastitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter illuxit, multis mortalium, totique fere Campaniæ feralis, nobis, ac posteris luctuosus, cùm cinerum, pumicumq; repetita pluuia, & crebri terræmotus terrorem ipsamet multitudine minuissent, multisq; assuetudo pæne securitatem fecisset: non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior, quàm salus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperanda, rediere. Percrebuerat rumor, nec sine suspicione veri, fures eò aduolasse, vnde coloni decesserant, opportunitatem nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flammarum vicino periculo territos: à quorum vnguibus magis, quàm à Vesuuij fauci-

bus bonorum depopulatio timebatur. Multi præterea, cùm in extremo discrimine quisq; sibi prospiceret, in illo æstu se à coniugibus, ac liberis querebantur auulsos; ad quos quærendos amor extimulabat, subituros eamdem fortunam, & commune periculum. Non pauci destituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut pes ad fugam defuerat: eòque pietas reuocabat, vnde metus deduxerat. Alios cura Larium, & ipse nescio qua perfusus dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca sit cuique sua. Multos fames adigebat flammæ vicinior, & durum telum, necessitas. etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, custodibus ad Neapolitanæ vrbis portas dispositis, ne tanta multitudine agrestium introducta (plusquam decem millia ferebantur) annonæ charitas, & fames ciuibus importaretur. Quod postea decretum meliore consilio mutatum est: dum plus ciuium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò aduenarum adduceret Montis æstus. Ergo, dum ab ijs, qui aditu prohibiti fuerant, alijsque non paucis, vt diximus, deserta oppida repetuntur; & iam quisque domi sedet vicini spectator incendij, formidine pæne in voluptatem conuersa: ecce tibi subitò sub meridiem inter fumeos turbines cæca nox; quasi recedente Sole ne Mundi oculus aspicere cogeretur tot funera. mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice Montis exilijt, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuum se summo impetu, parique fragore deijciens, in plani-

nitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipsam tantæ calamitatis memoriam. Recrudescit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere, quàm scribere. Certè eo ipso die, effusa post ignes pluuia, visum est ipsummet cælum nostris cladibus illacrymasse. Itaque cùm largissimè ignis deflueret, atque horrendo sibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur: oppidani vndique flammis obsepti, sera intempestiui reditus pœnitentia, quæ loca peterent, quæ vitarent incerti, hærere, trepidare, omnia luctu, & clamore miscere. Exaudiebantur eiulatus mulierum, fletus infantium, vociferationes virorum: & cuncta sono incondito, ac lamentabili personabant; qualis esse solet in vrbe capta, dum hostis ferro, flammaque grassatur. Multis timor consilium, ac vires excusserat, animis, pedibusque labantibus, inhibente metu fugam, quam solet imperare. Iam pallor ori suffusus mortem præuerterat: nec defuere fortasse, quibus, obrigescente sanguine, metus ipse spiritum hausit, quem mox flamma poscebat. Multi tamen collegere se se ad fugam. sed profectò parua sæpe mora magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus, ac liberis prospicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur, pars festinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiẽdum oppressi. Anteitum remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è Monte deuolueretur ad campos, in plures veluti riuos, ac ramos quadam fluminis si-

militudine deriuatus, feptem, vt ferunt, aliò, atque aliò flammarum fecit diuortia: vt fcilicet vndequaque fimul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effufus, qui tergo Montis impofitus à S. Georgio nomen accepit; pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, fupellectilem, vno verbo, omnia exhaufit. Duo in obfcuri oppiduli ruina luce digna reperio, quæ à Ferdinãdo Capycio viro & genere, & legum peritia nobili cõperta funt: cuius ibidem prædium fatis amplum confpiciebatur, & villa turrita. Vnum eft, quòd cùm eò is infpecturus bonorum fuorum reliquias, aduolaffet; cinerem reperit in tantam altitudinem excreuiffe, vt ad centum ferè palmos affurgere crederetur, longè fupra turrim elatus, quæ ad quinquaginta palmos excitata, culmen cineri fupponebat. Alterum præterea memoratu dignum oculatus teftis narrabat, vifos inter cinerem fanguinis riuos decurrere: humum, vbicumque defoderetur, elicere fanguinem; qui largè manarat ex animantibus inter tectorum ruinas, & faxorum fragmina obtritis. quafi flamma ipfa defæuiret in vulnera, ne cruore tanta clades vacaret. Alter ignei fluuij riuus (riuum appello: mare igneum, vt narrant fuperftites, ab infpectantibus putabatur; quafi ipfum ignis elementum fuis delapfum fedibus exundaffet) Herculanum ad radices Vefuuij collocatum maiori clade defluxit. Erat hoc oppidum ob cæli temperiem antiquiffimis quoq; medicis exploratiffimam, adeo celebre; vt in eo ad decem millia capitum recenferentur. Amplæ do-

Galen. lib. 5. meth. c. 12.

mus,

mus, turrita culmina, augusta templa, vno prope temporis momento partim flammis absumpta, partim cineribus consepulta. Iacent nunc omnia ne seruato quidem vestigio prioris fortunæ: soloque cinereo æquabiliter superfuso, vix à gnaris locum digito commonstrantibus dici potest, Hic Herculanum fuit. Oppressi multi oppidanorum vnà cum domicilijs in sepulcra conuersis, hoc vno fortunati, quòd natalis soli ruinas non viderint; idemq; supremus fuerit & ciuibus, & patriæ dies. Herculano euerso, latius peruagata calamitas adiunxit Pompeios. quod oppidum pariter, eò deriuatis alio surculo flammis, deletum est: vt, quando Herculanum, & Pompeij, vetustissimi vici Parthenopæi crateris, eandem semper subiere fortunam, sub Nerone eodem terræmotu diruti, sub Tito eodem incendio deuastati, pari eiusdem conditoris gloria nobiles; nunc etiam communione cladis in eundem pæne rogum impositi, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortasse posterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipsa pyra viuacius reuicturi. Multa in hac duarum, prope dixerim, vrbium euersione contigere dignissima, quæ posteritati transmittant historici, deflenda lacrymis Orbis terrarum. Ego, ijs consultò præteritis, in hoc destinato ad absentes nuntio communem dolorem leniendum censeo fausta commemoratione diuinæ beneuolentiæ, quæ in pueri cuiusdam incolumitate inter tot clades eluxit. Rem ita subijcio, vt mihi spectatissimæ fidei Sacerdos narrauit ex eorum familia, qui piè se ægrotorum seruitio deuouerunt, ab oculatis testi-

Seneca in lib. de terremotu.

Dio in Tito.

Pompeij à pompa dicti, qua Hercules, deuicto Geryone, vaccas egit. Solinus lib. 8.

bus

bus veritatem diligentiſſimè perſcrutatus. Herculani mulier,Camilla nomine,cùm inter fugam aduentantes flammas vidiſſet, atque effugia interclusa; conſilium ab ea cepit, quæ rebus extremis ſpem facit,deſperatio. Saltu è rupe ſe proiecit ad littus: & nepotem quinquennem, Ioſephum nomine, in ipſis planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad cælum oculis, Sancte, inquit, Ioſeph tibi commendo Ioſephulum. Nec plura. Mox tota in fugam incubuit, quamcelerrimè littus legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hærente veſtigio. Vt periculum euaſit; ſubijt iam ſui ſecuram prima cura puerulus; quem, quoniam rebatur iam mortuum, flebat primo ætatis flore demeſſum,& vſura lucis defunctum, quam vix libauerat. Inter eiulatus,ac fletus,cùm deueniſſet ad pontem, ſub quo inter ingentes fornices tenui Sebethus amne delabitur, nomine compellari ſe ſenſit. eò conuerſa, vnde notæ ſonum vocis acceperat,Ioſephum videt ſuum, eumque ſoſpitem, ac ſubridentem. Hæſit primò prope ſaxea præ ſtupore: tum,recepto ſpiritu,percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxiſſet; reſpondit alacriter puerulus: Sanctus Ioſeph manu prehenſum per flammas medias huc ocyſſimè me duxit incolumem: vbi iam diu te moror. Mulier puerum amplexata, mœrorem in gaudium, eiulatus in diuinas laudes,fletum acerbiſſimum in lætitiæ lacrymas commutauit,altero felicius fonte deductas. Hæc è diuina pietate ſolatia reliquijs excidij Herculani. è quibus vnius pueri miraculo quæſita ſalus inter multorum cædes clarior; dum

Pom-

Pompeijs vnius feminæ mors in communi salute miserabilior. Nam, quamuis tectis prope omnibus dirutis, Herculanum, Pompeiosque peruaserit calamitas pæne par; fuit tamen incolarum códitio longè dispar. Herculani, vt dictum est, multi mortalium absumpti: Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id vacasse miraculo dicitur. quippe cum primùm ignis micare cœpit è monte, plerosque Pompeianorum tantus inuasit timor; vt illico fugam capessentes, nunquã postea, laxato timori sedando spatio, ad sua tuenda redire, in animum induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam ex aduerso in suis ædibus perstiterunt instinctu nescio quo inter cómunem trepidationem, ac fugam, quasi fide à flãmis accepta, soluti metu, curisq;. Etenim vtriusq; partis consilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manserant, probauit euentus. Ignis tranuersim actus, domos eorum, qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum tectis, qui aderant, prorsus abstinuit, vnico capite, eoque iam pridem morti debito contentus, anicula. Hoc à clarissimo teste, oppidi eiusdem Domino compertum, Virginis patrocinio iure adscribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatæ appellatione nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammarum arbitrio permissum est, vt incolis parceretur, deditione facta, saluis, innoxijsque capitibus. Templum Deiparæ, quæ oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune, inuiolatumque perstitit, ingentium arborum strue eò appulsu spirituum antelata, quæ fuit pro munimento, atque aggere. Alia torrentis

ignei

ignei ſcatebra Retinam, pagum Herculano proximum adorta, antiquiſſimum fanum D. Mariæ, vt vulgo appellant, ab Apuliano ſacrum, Petri Apoſtoli olim præſentia, nunc memoria celebre, planè intactum præterijt, totius viciniæ vaſtatione. Alia Maſſam non Lubrenſem, ſed alteram Veſuuij tergo inſidentem, clariſſimorum virorum eò ſe Neapoli recipientium domicilio illuſtrem, pagoſque finitimos omni ex parte ſubruit. Maſſæ quidem illud accidit memorabile. Concurrerant pleriq; ad templum; cùm igneus turbo minas è vicino monte intentaret. ibi, obſeratis foribus, continebant ſe pauidi ac tremebundi. attoniti vultus, ſuſpenſæ aures: neque ſilentium, neque tumultus; ſed mœſta quædam obmurmuratio. Obſcurato interea cælo, cœcus quidam exaudiebatur fragor, quem captabant è limine, horrore perfuſi neſcio quo, tanquam dirum aliquid eueniret, quod cogitatione aſſequi non poſſent. Vt breuiſſimo interuallo detonuit; reſeratis foribus, apparuit maior, quàm pro ſtrepitu clades. Tecta, officinæ, turres, villæ, viæ, forum nuſquam viſa; perinde ac ſi euanuiſſent. Nihil obiectum oculis, præter cinerem, & campos, vbi pagus fuit. Refugerat ignis ab æde ſacra; quòd viri quidam pij, ex ara maxima ad limen Deiparæ imagine aſportata, eo propugnaculo templi aditum obuallaſſent. Duo præterea Neapolim verſus ignei riui excurſionem fecere. Vnus pagum, cuius paulo ante meminimus, Porticus, appellatum magna ex parte vaſtauit. Erat is inter paganorum caſas multis externorum procerum ædificijs clarus. Locatus etenim in aprico,
lar-

largissimè,& ex integro Solis radios excipit,ægrorum phthisi laborantium suprema spes, Neapolitanorum nobilium hyemales deliciæ, hortis, fontibus,xystisque conspicuus. Squallet nunc illuuie obsitus, atq; horrorem incutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumuere aggeribus cinerum dorsa camporum, quibus insanæ turrium substructiones æquatæ. Visuntur etiam nunc ingentes parietum fornices semisepulti, victricium monumenta flammarum, ignis Vesuuiani trophæa. Excitabo aliquid ex huius pagi ruinis dignum, vt arbitror, memoria seculorum. Degebat hic quidam obscuri generis,& clarissimæ probitatis, Nicolaus nomine, viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum sua, tum ab alijs conquisita pecunia, inauratam statuam tutelari Angelo affabre faciendam curauerat, collocatam postea in eiusdem pagi æde sacra. Aedes non multò post in hac Vesuuiana procella ignei vi turbinis perijt, partim incensa, partim disiecta supellectili sacra: ne inter tot rapinas, ac cædes execrando Monti sacrilegij crimen deesset. Interea Nicolaus, relicta casa, ac prædiolo, fugam molitus, Neapolim se recepit. vbi interrogatus ab amicis, Numquid detrimenti eius prædium accepisset; respondit fidenter, Omnino nullum: nam meus tutelaris Angelus adstat ad agelli limites mei, omnem ignis iniuriam propulsaturus. Ita ille, diuino vtique afflatu. nam hoc siue votū, siue oraculum non fefellit euentus. Velificante non multò post cymba prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri speciem veluti adnantis littori. Rentur fortuito mersum in aquas, dum ce-

teri naufragium faciebant à flamma. addubitant, an adhuc halitus in eo vitæ ſuperſit: imperant nautis, vt vela contrahant: parent illi, eòque remis contendunt. cùm propius acceſſiſſent, agnoſcunt ſtatuam Angeli tutelaris, cuius conflandæ Nicolaus curator fuerat, erecto vertice extantem vndis, adſtantem ripis, quæ eiuſdem Nicolai prædio prominebant, quaſi limites cuſtodiret eodem planè modo, quo ille vel optauerat, vel præſenſerat. Agnoſceres Angelum ad terreſtris Paradiſi fores inſtructum gladio non, vt olim, flammeo, ſed flammas arcente. Cuſtodiam Angelicam agri eiuſdem eſt teſtata felicitas, inter ceteros deuaſtatos innoxij. Luxit in hoc, ſeu potius luſit diuina clementia: Luxit in altero diuina ſeueritas. Quidam famoſus latro à iudicibus conquiſitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat. fortè tunc aderat, cùm flagrare Mons cœpit. Inter aliorum fugam admonitus à Sacerdote, vt in re tam plena aleæ, plenaque periculi & capiti, & æternæ ſaluti conſuleret: irriſit communem metum iampridem inter mortis fauces iocari ſolitus, atque in eo pago perſtitit contumaciæ non ſemel reus. Gliſcente Montis murmure, ille inter metum, audaciamq; ſed huic propior, cùm in arborem, velut in ſpeculam, aſcendiſſet proſpecturus, an quid mali immineret; repente ignis appulſu, tanquam fulmine ictus, interijt. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, ſuſpendij pœna præpoſtera, ſpectaculum ijs, qui ſuperuenere, admiratione digniſſimum: quòd laqueum, & flammas meritus, ſuſpenſus perijt, & combuſtus, diuina iuſtitia vindice,

car-

carnificis ministerium præuertēte Vesuuio. Quod adijcio, commiserationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplum, nulla obliuione delendum. Aufugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte nictantis flammæ, deserto patre, quem inualidum ad iter morbus reddebat, & senectus ipsa morbo grauior. Postmodum, oblatrante conscientia, celerius remigrauit, quàm discesserat, parentis vicem sollicitus. quem enixè hortatur ad fugam, pios humeros carissimæ sarcinæ suppositurus. Aeneæ, inter Troianum incendium, Latino Poetæ celebratam pietatem homo virtute, quàm genere clarior instaurabat. Abnuit obstinatè senex iam vita fessus, mortem ætati maturam intra domesticos Lares oppetiturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt se filio gestandum præberet: neque ille, vt fugam repeteret, relicto patre. cui, obfirmato ad omnem euentum animo, adesse voluit in extremo discrimine suprema officia persoluturus. Non discreuit flamma, & fortuna, quos amor, & natura coniunxerat. Reperti post effossas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio spiritum parenti, à quo hauserat. Postremus flammæ riuus per agros traductus, alijs exustis, alijs non sine diuino numine intactis, per labyrinthos, ac spiras Mæandrū igneum referens, tandem in viam regiam incidit. Erat hæc, vt fere semper, rhedis, equis, peditibus confertissima: quippe vnica Neapoli per oram maritimam Salernum vsque tenditur, indeque ad Lucanos, ac Brutios. Vt prospexere viatores ignem è Monte exilientem, in campos delatum

incredibili celeritate decurrere: improuiso monstro perterriti, qui eò tendebant, gradum referunt; qui contra, diuersi abeunt, dissipatique, consternati omnes in fugam rati, vt quisq; cursu princeps, ita fore postremum periculo. Sanè perperam in libello de terræmotu pronunciauit Seneca, *incendium fugientes non sequi*. Nam inter cetera incendij Vesuuiani portenta illud est, quod siue quispiam rectà tenderet, siue deflecteret, ignis in fugientes insiliebat; multis etiam, dum in tergus respectant, fronte circumuentis. An quia vltor scelerum sontes quocunque insectabatur? An quia, si naturalem causam venari velimus, inter fugam pulso anteriori aere, & posteriori euocato, simul halitus ille leuissimus trahebatur? Præclusa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ absorptæ: multi hominum enecti: pauci ambusti vix euasere. Spectaculo alijs fuere, tamquam flammas vicissent, qui effugerant, speciosa ijs perinde fuga, quàm pugna. Narrabant hi, repentino ignis accessu congemiscentium clamorem vix tolli cœptum, & compressum, querelas occupante flamma: mox vias, quæ vltro, citroque turbis fugientium feruebant, apparuisse desertas, paucis ijs, qui superuixere, addubitantibus, satisne vigilarent, an ea nocturna forent somnia, aut præstigiæ, captionesque oculorum. Quidam, cùm Salerno Neapolim iter faceret, ac forte ea hora in locum incidisset flammis obnoxium: prospecto periculo, non segnis ad fugam in vicinā syluam deflexit, quò alij etiam duo diuerterant. his ille cùm se tertium adiunxisset; nescio quo casu detentus à vepribus, paulisper hæsit. Mora in incolu-

Seneca in lib. de terræmo.

columitatem cessit. quippe, cùm breui se extricasset; animaduertit, comites paululum progressos turbine abripi, atque oculis repente subduci. quorum cùm ne reliquias quidem, aut supremum cinerem videret: existimauit nouo terræ hiatu voratos. Ipse ingenti periculo defunctus, consilio casui permisso, inter circumuolitantes flammas è deuij saltus angustijs tandem euasit. Hic, alijque feminecés, & mortuis, quàm spirantibus propiores Neapolim cùm deuenissent; tantum ciuibus incussere terroris, vt iam iam Vrbi flammam imminere arbitrati, non pauci aliò auolauerint, omnia in maius augente metu. Desæuiebat interea vis flammarum, quæ siue fulminis in morem, siue igni, vt Meteoristæ vocant, fatuo similis, erratica, exlex, hac, illac transiliens, plerosque cæde; luctu, ac metu ceteros funestabat. Neque minor è cinere pestis, quàm è flamma. Nempe inter circumducta in orbem flammarum volumina turbines cinerei admiscebantur. In hos aliqui, quos cineris aspectus fefellerat, dum incurrunt, miserè conflagrarunt, sub doloso cinere flamma delitescente ad fallendum. Illud admirabilius, quòd cinere, quo extincti fuerant, desidēte in aggeres, tumulabantur: &, versis naturæ legibus, præbebat tumulum cinis; dum cineri tumulus præberi solet. Iam in via regia ignis, & cinis publicè grassabantur: iam quidquid obuium fuerat, demoliti, si Neapolim attigissent; tectis ruinam, ciuibus funera, vrbi vastitatem minitabantur. Perfecerant impium consilium mali Dæmones, quorum, vt reor, impulsu pestis illa ferebatur: nisi Deipara, vt assolet, corũ

im-

impetus retudiſſet. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli ædes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hic forte Sacerdos coram conferta multitudine faciebat: cùm ex improuiſo fugientium clamores, morientium gemitus, flammarum crepitus exauditi. Perculit omnes præſentia periculi, & ſæpe letho grauior lethi metus. Obuerſabatur animis, oculiſque vicina mors: atq; in ea, veluti cauea, deprehenſis aut miſerè expectanda nex erat, aut flammæ temerè occurrendū. Timendum etiam, ne inter loci anguſtias, & ingruentem turbam, ſi eniterentur, obtriti (vt ſuperioribus annis in fortuito incendio contigit) vltro interitum anteuerterent. Ergo dum, inter fugiendi, ſiſtendiq; conſilium, hæſitant, clareſcente iam ſonitu, & flamma propius crebreſcente, clamitare omnes, pectus tundere, atque humana ſpe deiecti, opem Virginis implorare, vnicum in re deplorata ſuffugium: cùm torrens igneus, turboque cinereus, viſi ad fores vſque decurrere, mox ædiculam deuoraturi, qui palatia, turreſque ſorbuerant. Sed patrocinio Deiparæ reſedit ad fores turbo cinereus: torrenſque igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapſus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Veſuuij faucibus, tanquam è Gehennæ portis emiſſus, in templum illi ſacrum perrumpere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur ad hunc vſque diem ante fores, vnde decliuis ad tēplum eſt aditus, ſupra tres vlnas elatus cinis, vlterius progreſſurus; niſi Deipara inhibuiſſet. cuius etiam manus amnes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes à Neapolitanis muris reiecit, Vrbe

in-

indemni, & iam defuncta tanto metu. Multi ex ijs, quos diximus, riui ad mare vicinum procubuere. Nempe hoc vnum ad fluuij similitudinem deerat, vt siue vndantes flammæ, siue flammantes vndæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarsit: vt, quo terræ inundauerant, eodem mare conflagraret. Ardebant, nouo miraculo, inter vndarum vortices flammæ: & ignei fulgoris assultu latè maria collucebant. Triumphabat inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Commiscebatur marinus fremitus stridori crepitantium flammarum: & fretum æstu nouo, ac non solito exæstuabat. Crederes æmulatione vicini Montis nouos è mari erupisse Vesuuios. Non præteribo hic lacrymabile quorundam infortunium, qui cùm ignem vndique occursantem prospicerent, fugam ad littora meditati, proiecere se tandē ad mare, siue mitius occubituri inter aquas, siue nandi peritia salutem sibi ab vndis polliciti, quam à flammis impetrare non possent. sed irritæ spes, conatusque. etenim ibidem ab igne deprehensi in ipsummet lethi genus, quod fugiebant, incurrunt, extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, sed combusti. Profectò incredibile videri non debet, faces in Dodonæo fonte succendi: in stagno Samosatæ vrbis linum, in Lyciæ Hephæstijs mōtibus riuos ardere; ignem in Nymphæo aquis pluuijs inardescere: cùm certis auctoribus nouerim, duodecim, & eò amplius dies inter Tyrrhenas aquas ignem Vesuuianum arsisse. Erat quippe materiæ bituminatæ, & oleagineæ, illi simi-

*Plin. lib. 2. c. 103. 104. 106.

Plin. ibidem c. 106. similis, quæ, vt animaduertit Plinius, in Chimæra, Lyciæ monte, aquis accenditur: terra, fœnoque
Strabo lib. 1. extinguitur. Simile quid narrat Strabo, *prope Modonem, igneo halitu erumpente, mare ad quinque stadia ferbuiße*. Idem planè de flammis Aetnæis
Augu. lib. 3 de ciu. c. 32. Augustinus refert, qui, *legimus*, inquit, *apud ethnicorum historias Aetnæis ignibus ab ipso montis vertice vsque ad lacum proximum decurrentibus ita ferbuisse mare, vt rupes exureret: cùm & pices nauium*
Iulius Ethnicus apud Ludou. Viues ibidem. *soluerentur*. Hæc Augustinus ex Iulio Ethnico, qui addit, magnam tum piscium multitudinem exanimatam enatasse. Hoc olim contigisse in Vesu-
Zonar. & Dio in Tito. uiano incendio tradunt Zonaras, & Dio: & nunc omnium testantur oculi. Siquidem aquis inter flammas ebullientibus, infinita prope vis piscium extincta, ne in maris quidem fundo à Vesuuij faucibus tuta: Extitere postea ingentes piscium turmæ ex imo ad mare summum eiectæ, flammis iã, & aquis elixæ, atq; in dapes paratæ, prædæ, & gulæ irritamentnm. Sed abstinuere incolæ, quòd halitu infectos suspicarentur, sapientiores profe-
Orosius lib. 5. cap. 10. ctò, quàm olim Liparenses: qui, vt narrat Orosius, pisces Aetnæ incendio exanimatos cùm auidè deuorassent, mox morbo arrepti, absumptique sunt, pestilentia in eam insulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio simile. Mare per id tempus visum destituere littora; vt iure
Ps. 113. vsurpari possit illud Prophetæ, *Mare vidit, & fugit*, nauibus, quæ Neapolitanum portum tenebãt, pæne hærentibus in sicco, nisi mare mox reflueret, perituris. sed, æstu reciprocante, & aquis relabentibus, emersere. Idem contigit in Surrenti-

no littore; per passus fere mille arescente mari. Non defuere, qui dicerent euocatas è littoribus auxiliares vndas, quà bellum ab igne timebatur: cùm flammæ veluti coniuratæ volitarent ad maria. Sed reijcienda isthæc inter commenta, lususq; poetarum. etenim, si res ad philosophicam trutinam expendatur, in tanta effusione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immensæ, Natura, quæ tantopere abhorret à Vacuo, ne in penitissimis Vesuuij recessibus quidquam intercipeterur inane, aquas eò per latibula attraxit, attractasq; detinuit: donec, laxato, aut intruso aere, aquæ per eosdem meatus ad sedes pristinas dimitterentur. Attestatur hoc arenæ tanta vis effusa, quantam ne mille quidem arenariæ profudissent. Reperta quoque inter cetera purgamenta Montis marina conchylia: vt parum Vesuuio fuerit se ignibus ingurgitasse, nisi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculanum mare prorsus euanuit. Ibidem superingesta enormi trabium, & cæmentorum materia, quam torrens ille deuexerat, extuberante tellure, portus emersit non contemnendus peninsulæ in modum, mari hinc, inde circumfuso, longo tractu porrectus: opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regiæ sufficissent, futurum posteris perenne Vesuuij monumentum. ad cuius nutum enatæ peninsulæ, extructi portus, exhausta maria. Mutati etiam sinus, stationesque littorum, mari sedibus alijs decrescente, succrescente alijs. Porro extãt longè maiora terris Vesuuianæ flam-

mæ veſtigia. Apparet alia quædam,& lacrymabilis rerum facies. Oppida, quibus frequentiſſimis maritimum Montis latus refertum erat, vbi fuerint non agnoſcitur. Tecta partim ſolo tenus deiecta, partim ſurgunt deuſta, quaſſata, ſemiruta. Pauca, quæ integra ſuperfuere, ſqualent incolis viduata. Agri, quà ignis excurrit, arboribus ſpoliati. Syluæ reſectæ apertam præſtãt planitiem. Campi, in quos multi rami, truncique inciderunt, iam pæne ſyluefcunt. Aequatæ valles, quæ vicinis oppidorum ruinis creuere. Cinerum tumuli pluribus in locis prope in montes aſſurgunt. ſiquidem turbines cinerei, quos vnà cum torrente igneo Mons efflauit, antequam ad mare procumberent, ſubſedere terris. iamque alij alijs aggeſti plurium referunt collium imaginem, ſterilem, ſqualidam, horridam, nunquam vnius montis diſpendium inſtauraturi. Sed ſpectaculum inter cetera, funeſtiſſimum exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculanum interiacent. Nuda cernuntur nullo diſcrimine prope immenſa camporum ſpatia, paulò ante diſcriminata villis, ac turribus, & lectiſſimis vitibus conueſtita. Non arbor ibi ſuperſtes, non ſeges, non frutex, non herbula. Solum, quod læta modò viriditate herbeſcebat, planè exherbatum ſaxis peruſtis, alijſque montis eiectamentis conſpergitur. Non vnum Campaniæ iugum, ſed Pelion, Oſſan, Olympum, & pæne quidquid vbique eſt montium, diſrupta credas in lapides. Hæc feralia ignei tramitis, flammæque veſtigia, in vaſtiſſimos protenſa tractus, incredibile eſt quantum ſpectatoribus terroris incutiant. Nemo eò acce-

dit

dit (accessere autem fere omnes è vicinis vrbibus, atque oppidis æque summi, & imi) quin fateatur aspectu vinci, quidquid magnum mente præceperat. Stuporem auget vastitas tanta in loca tam dissita fere momento importata. Viæ præterea per plures dies occlusæ, obstructæque cinere, qui varijs in locis ad sex, ad decem, ad quindecim etiam palmos attollebatur, domorum culminibus, &, pæne dixerim, pinnis turrium exæquatis. Tentatum est per cinerem iter, quà iacebat humilior: sed luere pœnas audaciæ, qui ausi sunt. Hærebat pes in visceso cinere, ac si in tenacem argillam incidisset. Non homo, non equus, non bos inde se expedire poterant: quamuis maximè adniterentur: &, nisi celerrimè subuentum esset, miserè deperibant. Quidam, dum aliorum metum irridet, & contemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus est. Peurebat acrius cinis, quàm ignis: neque, vt solet, flamma in cinerem, sed cinis abibat in flammam. Narrauit mihi vir fide dignus, qui tertio, an quarto incendij die ad ea loca propius accesserat auiditate spectandi, vidisse se in via duo iumentorum corpora, sex hominum, cinere demersa, & exanimata: vnius ex his dexteram inter exultantes flammas adhuc inardescentem nihilo secius, quàm si piceam faculam ignis corripuisset. Retraxit ille gradum eo spectaculo territus, ne Plinij audaciam æmulatus interitum etiam sortiretur. Iacuere palā in foro quædam delata in Vrbem combustorum cadauera, lugubre spectaculum, quod non parum elicuit lacrymarum: ora nigrantia à bustis dissita, ossa carni-

bus dilapsis extantia; manus, pedes, crura disiecta, Vesuuianæ cladis exuuiæ. Huc recidere septem, quos recensuimus, torrentis ignei riui, seu potius, quæ septem, nec fabulosa extulit capita noua Hydra, fœcunda in perniciem. Ceterum veritatem eorum, quæ de torrente igneo diximus, comprobat id, quod scripsit Orosius. qui, *abruptum*, inquit, *Vesuuij montis verticem magna profudisse incendia ferunt: torrentibusque flammarum vicina regionis cum vrbibus, hominibusque deleuisse*. Ex Aetna quoque monte, qui Catanæ, celeberrimæ in Sicilia vrbi, adiacet, fluuium igneum decurrere solitum testantur incolæ, pernicie, quacunque fluit, agris inuecta, omnia deuastaturum, nisi malo ciues occurrant, Agathæ Virginis velum hasta suspensum igni ostentantes. ad cuius aspectum, quasi ad erectum pudicitiæ trophæum, reuoluto cursu, flammas trepidantes effugere, constantissimè fama fert.

Orosius lib. 7. c. 9.

Quintus, & postremus terror, aquarum inundatio. Malè consultum reor ijs, qui magna, & noua conscribunt: cùm nouarum magnitudo rerum, animis ad dissentiendum pronis, fidem demat historiæ. Profectò posteri, qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales, facilè in suspicionē venient, non tam narrationem hanc esse omnia ad veritatis normam metientis historici, quàm fabulam multa ad voluptatis licentiam ementientis poetæ. Quis enim credat eodem planè tempore ex eodem Monte ignium, & aquarum scaturigines prodijsse, partamque flammam vnda obstetrice? Quis sibi persuadeat (quod inter ea, quæ fieri nequeunt,

queunt, recenſeri ſolet) aduerſantia elementa, ignem, & aquam, coijſſe inter ſe ſe, ac pæne fœdus inijſſe? Quis non inter fabulas numeret, eumdem Veſuuium, quà mare proſpicit, torrentem igneum, quà continenti adnectitur, torrentem aqueum demiſiſſe; &, quaſi diuiſis copijs, ex vtroque latere flammis, & vndis; fulmine, & flumine; conflagratione, & inundatione oras finitimas inuaſiſſe? Hæc tamen verè ita eueniſſe, noſtro detrimento didicimus, non multò grauiore à flammis quàm ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Veſuuij defectione omnia cum eo in noſtram coniurauere perniciem elementa, Terra cõcuſſionibus, Aer pluuijs cinereis, ac lapideis; Ignis conflagratione; Aqua eluuione: vt hinc præſenſionem quãdam haberemus extremæ diei, & ſuprema diuinæ iræ argumenta: dum iam *pugnat Orbis terrarum contra inſenſatos*. Itaque, dum Veſuuius per maritimam oram cinere, flammiſque bacchatur, pæne maria debellaturus: ex alio latere, quo Palmæ, Nolæq; campos deſpectat, ingentem aquarum vim magno impetu cœpit effundere. Sæuijt hæc, quà rabies ignis defecerat, quicquid flammarum voracitati ſubductum fuerat, demolitura. Namque in agros effuſa, omnia longe, lateque demerſit: vt æquora camporum tranſijſſe viderentur in maria. Primò, vijs occluſis, aquæ ad quindecim palmorum altitudinem aſſurrexere, æmulatione quadam ingentium fluuiorum. quæ, quamuis non multò poſt detumuerint; non tamen tranſiri vado poterant à mirantibus, vnde tam ſubitò nouus hic fluuius erupiſſet. Coniura-

Sap. 5.

uerat

uerat nō cum flammis modò,ſed cum aquis etiam cinis; qui plurimus torrentis alueo ferebatur. Horrent adhuc circumfuſo cinere arborum fibræ, non ſine ſuſpicione peruſtarum radicum, ſpe quoque proximæ colligendæ vindemiæ pæne perdita. Hæc dubia pernicies, & futura proſpiciens: illa certior, & cum præſenti iactura. Aquæ, cum eodem, quo flammæ, impetu quaſi certatim è Monte decurrerent, atque obſtantes arbores, glebas, trabes, cæmenta, ſaxa, alueo iam tumidiore conuoluerent; non in mapalia ſolùm,& tuguriola,ſed in domos etiam,ac tecta irrupere.& iam,tabulatis effractis,in cellas vinarias intruſæ, dolia vino pretioſo abunde plena ruptis compagibus, exonerauere. Natabant pauimenta vino: & inter aquas iam rubeſcentes,amnis purpureus excurrebat, labore, lucroque præteritæ vindemiæ vnà cum vini riuis effuſo. Neque ea ſolùm lues ab aquis fuit. nam per agros villæ, caſæque deturbatæ: per pagos non paucæ domus deiectæ, aliæ obſeſſæ: itinera obſtructa: commercia ſublata: quaſi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exundaſſet. Memorandum illud,& in re tenui non tenue diuinæ prouidentiæ argumentum, quod in agro Nolano contigiſſe narratur. Rapuit cunas, & iacentem infantulum vis aquarum,quem repente è ſuorum auexit oculis.Credidere illi mortuum,doluere,fleuere, vix trahentem auras,abſorptum aquis, atque in terra naufragum querebantur. itur forte poſtea ad ſyluam,repertæ ibi cunæ vnà cū pupulo incolumi planè, ac ſoſpite: quaſi aquæ illi admurmurantes, blandæ ſomni conciliatriculæ; & frondium

dium aquis adſtrepẽtium fragor fuiſſet pro nænia. Admirationem peperit, quòd rapidiſſimè vecta inter aquarum vortices ciſtula euaſiſſet in cymbulam; & faſciolis vſa pro velis, diuinæ clementiæ afflatu, nauarco Angelo, ripam ſecundo curſu tenuiſſet. Præſagiere non pauci, infantem ad ſupremos honores conſcenſurum, tanquam nouum Moyſen in fiſcella ſcirpea ad ripam fluminis aſſeruatum, aut nouum ínter ſyluas Romulum, maiore miraculo, vnda nutrice, non lupa. Suſpicienda ſcilicet in eo diuina potiſſimùm prouidentia, quæ magnam ſe exhibet vel in paruis. Suſpicienda pietas in ſalute pueri, omni humana ope deſtituti: cùm per idem tempus & virorum plerique, & multa pecudum millia hac eluuione demerſa perierint, in antiquum prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndante, cùm mare flammis igneſceret. Hic quintus terror, & poſtremum ſpectaculum Veſuuianæ tragœdiæ, quæ vna multis in locis plures tragœdias excitauit. Acclamationes, & plauſus ceſſere in querimonias, ac lacrymas. magna rerum, ac luctuoſa catoſtrophe ſcenæ ſeruijt defuncta excidijs vrbium, & funeribus populorum. Inter tot tamen calamitates, & clades vrbs Neapolis vicino malo perſtricta leuiſſimè, immo omni planè pernicie immunis fuit, nullum publicum detrimentum paſſa, præter ingentem timorem. Id ſecundùm Virginem, cuius in primis patrocinium Parthenopes nomen ipſum ominatur, Martyri Ianuario præcipuo tutelari, ac patrono acceptum refert. Senſerat olim in Veſuuianis incendijs Ianuarij præſidium, non quidem, dum ille

Exod. 2.
Liu. lib. 1.

viueret,

viueret, vt nullius antiquioris teſtimonio nixus memoriæ prodidit Maiolus,ſed centum ſexaginta ſeptem annis ab eius obitu natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo ſeptuageſimo, non primo, vt plerique, ſed ſecundo; cuius extinctæ laudem omnes Ianuario tribuunt. Fuerat ea facilè omnium maxima: in qua,vt ſupra cum Marcellino diximus, *tota Europæ facies minuto puluere contecta eſt.* Ideoque,vt habetur in peruetuſta de S.Ianuarij homilia, *toti Europæ conflagratio imminere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitana ciuitas ad Ianuarium;cuius iam tum & patrocinio gloriabatur, & ſanguine, experta in præſentiſſimo periculo opem præſentiorem. Reſtinctas enim Ianuarij beneficio flammas & totus pæne terrarum Orbis agnouerat, & Græcia (vt ex Marcellino, & Procopio refert Baronius) annua memoria teſtabatur. Itaque,cùm hæc à maioribus tradita, Neapolitanorum ciuium animos imbuiſſent, vbi flammula è Montis vertice viſa ſplendeſcere, noui duxit incendij prima veluti lineamenta: nihil ij habere antiquius,quàm vt ad implorandam Ianuarij opem curas omnes, animoſque conuerterent, auctore in primis Cardinali Archiepiſcopo, qui periculo ereptus, vix Neapolim attigit, cùm Ianuarij ſanguinem eductum ex arcula, eiuſdem capiti appoſuit:vt vſitato miraculo ad eius aſpectum liqueſceret, quaſi ad fontem reſiliens, vnde ſcaturijt. Sed cœperat iam nouo prodigio,antequam cum capite congrederetur, ſponte molleſcere, commiſeratione, credo, cladis, quam Veſuuius, inferre

Maiolus colloq.56.

Marcellinus in Chronico.

Baron.in notis mart.

Marcell. in Chron.

Procop. lib.2. de bel. Goth.

Baron.loc.ci.

inferre iam cœperat. Indicta præterea ab Archiepiſcopo ſupplicatio,qua caput,& ſanguis Martyris publicè deferretur. Affuit ciuium multitudo ſupra captum . centum fere millia capitum fuiſſe tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona ſtipatus. Quo ſenſu animorum id factum ſit,dum inde flammæ lucerent,hic tenebris cuncta nigreſcerent, nubes cælo cinereæ impenderent, terra motibus quateretur:facilius alij coniectura aſſequentur,quàm ego narratione.Adſtrepebant terræ fragoribus clamores hominum,veniam à Deo,opem à Ianuario flagitantium. Manabant è Veſuuij ſupercilio flammæ;ex omnium oculis lacrymæ. Nemo eo die,vt opinor,ita obfirmatus in ſcelere, pectoriſq; adeo ferrei fuit, qui vnà cum Ianuarij ſanguine non liqueſceret. Enimuero non tot hominum millia concionatores diſertiſſimi è peccatorum cœno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno ſeculo; quot vno die Veſuuius. ſcilicet Mons elinguis linguis igneis loquebatur: neque vnquam ſine ingenti fructu fuere linguæ igneæ. Igitur cùm eo , quo dictum eſt , ſenſu pietatis ſupplicatio per vrbem vaderet: primò ad templum Diuæ Mariæ à Carmelo , quod peruetuſta religione colitur, tum extra portam, quæ Veſuuium proſpicit , itum eſt. Quod , cùm poſtridie præſente Cardinali Archiepiſcopo , qui primo die morbo detentus abfuerat,repeteretur : ferunt qui aderāt,vt Montis aſpectui ſacer Ianuarij ſanguis oblatus eſt , nubes cinereas , quæ à Veſuuiano incendio conflatæ , atque halitibus igneis intermiſtæ,tunc ad Vrbem, quaſi meditatæ perniciem , ferebantur , non auſas pro-

G gredi,

gredi, visasque refugere. Erubuere, credo, flammæ victorem suum, eiusque aspectum sustinere ignis non potuit, à quo se victum, prostratumq; meminerat. Coniectus olim Martyr, dum viueret, in fornacem, illæsus euaserat; vt iam tum flammis imperare assuesceret: & paruo Nolæ inclusus camino, præluderet ille victorijs, quas erat tot postea seculis de Vesuuio reportaturus, inter Nolanas flammas integer; vt nos etiam eius beneficio inter Vesuuianas innoxij esse possemus. Quod si, vt Cyprianus ait, *Gehennæ ignes Martyrum glorioso cruore sopiuntur*; certè mirum non est, Vesuuianum ignem, Tartarei indicem, Ianuarij sanguine consopiri. Hunc eius diei supplicatio exitum nacta est; cuius omen iam omnes animis, ac spe præceperāt. Fulserat eo die dubia lux, vt Sol non tam lucere cælo, quàm lugere videretur. tum fœdissimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cœca caligine circumfusis. Vix Ianuarij sanguis gestandus per vrbem, ex ara maxima efferri cœptus, cùm Sol repente intermicuit, ac fenestram, quæ supra ianuam patet, clarissimè collustrauit, omnibus, quasi eo radio spes certa salutis affulserit, auspicatissimam lucem, & miraculo similem inclamantibus. Illud præterea silentio præterire nō possum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam persuasum, testantur non pauci, visum ibidem inter eam lucem Ianuarium infula, baculo, & pontificia veste fulgentem, quasi eo aspectu oppignerata fide, Vrbem sub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fausta euenere. Illud omnino liquet, Ianuarium si minus aspectu,

Cypr. ep ad Mart.

qui

qui ſub oculos cadat, certè ope affuiſſe. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compreſſus, vel retortus. Cinis, qui leuiter hic initio pluerat, opportuna, atque inſperata pluuia mox abſterſus. Nubes cinereas ſæpe vidimus rectà Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoque etiam animaduertimus, ſupra proximos colles Vrbi veluti coronam circumduxiſſe, quaſi tacitè ſucclamantes acceſſu ſe prohiberi. quotidianum Deiparæ, ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Euolutus pæne menſis erat à die naſcentis incendij, cùm cinis in immenſa congeſtus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Inſtaurantur metus, conſternatio, clamores. Rurſus omnia luctus, querimoniæ, vota. Diluuium cinereum metuebatur, non pluuia; cùm ex inſperato detectus aer: reſtitutum cælum: depulſæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto veſtigio, quaſi nobiſcum ea leui aſpergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas minas adhuc furentis Véſuuij. Nubes prodigioſæ, quas è Montis culmine ſemper egeſtas videmus aliò iter arripere, quocunque ierint, portentum, ac metum aſportaturas; iam ſpectaculũ multis exhibent non iniucundum. Monſtra, quæ hinc in alias Mundi plagas luctus, ac funera conuehunt; nobis pæne ad voluptatem trahuntur. Quanquam, vt paulò ante dicere cœperam, nihil hic interea prætermiſſum, quod vel ad mulcendam diuini Numinis iram, vel ad conciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrocinium conducere potuiſſet. Ter Ianuarij ſanguis ad Montis aſpectum allatus: vt qui flam-

ma terrorem incusserat, sanguine terreretur. Supplicationes ferè per mensem quotidie repetitæ tā multæ diebus singulis, vt sæpe vna pluribus occurreret, inter viarum angustias implicatæ ad pietatē. Iam forum, plateæ, compita non alijs vocibus, quàm gemitibus, suspirijs, precibus resonabant: adeo vt Vrbs tota vnius templi faciem redderet. Chori virginum passis crinibus ad commiserationem; turbæ virorum siue se loris acriter diuerberantium, manante iam è laceris humeris sanguine Vesuuij incendia restincturo; siue capite coronam spineam, humero crucem, collo funem gestantium, argumenta concepti doloris; agmina religiosorum animo ad pietatem, vultu ad modestiam composito, Deiparæ, ac Sanctorum suffragia implorantium, quotidiana per hos dies Vrbis fuere spectacula. Ambigeres, an sacra hebdomada præuolasset. vt non immeritò cordatus vir dixerit, incendia Vesuuiana reponenda esse in optatis. quippe dum exhibet Gehennam Vesuuius; cælestem Neapolis exhibet Paradisum. Nihil hic exaggeratè dico. Profectò magnus est officij magister metus. Illud præterea relatu dignum. Triginta pellices, quæ venali forma pudicitiam quæstui, animum Diti deuouerant, consilio ad meliora conuerso per Vrbem turmatim prodiere, accisis capillis, atque ad Christi è Cruce pendentis pedes appensis, tanquam scissi cordis indicibus, constantiæ vadibus, pœnitentiæ trophæis. Neq; minor in viris ad detestanda scelera pietas. Quidam antea facinorosus publicè per plateas ante Christi effigiem, elata voce, patrata vulgauit crimina tanto

animi

animi ſenſu; vt ab omnium oculis prope fletum extorſerit,iam concionator è reo. Infinitus planè ſim, ſi perſequar ſingula. neque deſunt, qui hæc exactius,& minutius conſcripſere. Vt multa paucis,nemo in communi calamitate ſibi deeſſe viſus eſt,nemo ſuis. Inter omnes tamen eminere viſi, & excellere Eminentiſſimus Cardinalis, & Excellentiſſimus Prorex; quorum vterque optimi Principis egregiè munus impleuit. Cardinalis Archiepiſcopus tum in Eccleſia matre, tum in ceteris ſacram Euchariſtiam exponi iuſſit, inter clades & præſidium,& ſolatium. Ipſe precibus, concionibus,ſupplicationibus aſſiduè interfuit. Parochos præterea paganos, qui propius periculo aberant, vt pro ſuo quiſque munere ſuis non deeſſent hortatus, ſummo in id ſtudio inuigilauit. Non paucos etiam è religioſis familijs ad oppida, quæ vel ruerant,vel arſerant,ſiue ad tumulãdos mortuos, ſiue ad ſubleuandos ſuperſtites deſtinauit. Inter quos (abſit iuſtæ commemorationi iactantia) Patrum noſtræ Societatis charitas, atque ardor eluxit. qui,cùm adhuc ferueret incendium,Herculanum vſque delati,inter æſtuantes flammas,& ſaxa volantia,cadauera ex alto cinere defoſſa, atque in humeros impoſita, noui Tobiæ, ne Veſuuiano cineri humanus commiſceretur, tumulo honeſtiori mandarunt. Veſuuij funalibus parẽtalia celebrata. Hæc profecta ex Archiepiſcopi Cardinalis induſtria. Par apud ciues Proregi commendatio, qui aſpectu, imperio, opibus, ope non defuit. nam & ſupplicationibus per plures dies quotidie affuit pedes,detecto inter imbres capite,vir alioqui dubiæ

biæ valetudinis; & ea,quæ secuta est,nocte edicto cauit, ne quis ad pellices auderet accedere: qui accederet, quæ accedentem exciperet, capite plectendi. Exemplum sanè,quod omnis admiretur posteritas: qui clauum imperij tenent,etiam imitentur. Eiusmodi edictum eadem noctis hora per duodecim Vrbis regiones, præmisso tubarum sonitu, promulgatum maximo ciues terrore compleuit. Quasi ijs tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluuiam resonantibus,supremæ buccinæ sonitus,supremus Mundi cinis, suprema nox adumbraretur. Vias præterea, quæ altissimo sepultæ cinere,itinera planè intercluserant,missis eò pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex curauit: iisque oppidis,quæ nondum funditus flāma vastauerat, opportunè subuenit. Nocturnas etiam per Vrbem excubias, suis distributas locis, aptè disposuit,ne nouæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiore formidine animi non reguntur legibus,aut imperio: &, cùm semel apud vulgus turbatur, trepidatio in tumultum euadit. Sed inter hæc omnia principem commendationis obtinet locum cùm Archiepiscopi,ac Proregis, tum priuatorum ciuium in exteros homines pietas: qui flammas inter elapsi, destitutis laribus, Neapolim pæne omnes confugerant, initio exclusi, postmodum admissi. Hi vastatione oppidorum, & Vesuuiana illa veluti proscriptione, bonis omnibus spoliati,egeni, prostrati, quidam etiam semiusti,ac veluti precarium trahentes spiritum, nō homines,sed laruæ,atque vmbræ hominum vagabantur. Alius ereptum parentem,alius coniugem,

alius

alius liberos lamentabatur: omnes patriam, qua nihil est plerisque mortalium carius. ex his non pauci paulò ante locupletes, domibus, prædijsque deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum, vno die effuso pretio, aut fame emori, aut, quod ijs morte grauius videbatur, stipem emendicare cogebantur. Mulierum præterea pudicitia in magnũ discrimen adducebatur. quarũ multæ parẽtum, & coniugum interitu orbæ, ac viduæ per vrbẽ errabant, stipatæ gregibus puellarũ: in quibus maius periculum creabatur à forma, quàm impendisset à flamma. Ergo, cùm nõ deesset pietati materies, ciuiũ pietas materiæ non defuit. Referata marsupia, detectæ arcæ, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque solùm ijs, qui petebant, pecunia, & omnis generis commeatus solito largius erogata; sed multi etiã conuenarum à primarijs viris, deni, quindeni, viceni à singulis excepti perbenignè hospitio, quos Mons arcebat inhospitalis. Multæ præterea domus conductæ, eoque loci mulieres adductæ, ex potissimùm, quarum pudor periclitabatur; excitaturæ hic maius incendium, quàm quod in Vesuuio fugientes reliquerant. In has impensas non solùm è publico Vrbis ærario, sed ingens etiam pecuniæ vis effusa ex ijs, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia destinantur, quæ locum obtinent cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Misericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vsque ad decem millia aureorum potestate petita: vt Montem Monti, & Vesuui

sæuitiæ non nisi Misericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammas euaserant fame lentius conficienda, Montis Misericordiæ impensis, atque opera enutrita partim in oppidis, partim Neapoli extra pomœrium, ad ædem Martyri Ianuario sacram: vt vel hinc appareat, eos à Vesuuiano æstu subductos, sub Ianuarij tutela, atque vmbra conquiescere. Certatum in his pietate inter eos, qui præerant imperio: atque in hæc opera tum Archiepiscopus, tum Prorex non auctoritate solùm, atque industria, sed magnis etiam largitionibus conspirauere. Præluxere Duces exemplo, quo in ceteris pæne sancita lex est. Equidem crediderim his maximè placatum diuinum Numen, à nostris cladibus tempestasse. Dixerit sanè impiè Seneca, *Non ira Numinis terram concuti: suas ista habere causas: neque imperio sæuire*. Nobis, quibus hæc sunt Christiano radio metienda, longè aliter sentiendum. Deus est, vt Regius Vates ait, qui *tangit montes, & fumigant*. Deus est, Moyse teste, qui *montium fundamenta comburit*. Non potuit is incendij huius auctorem quasi digito clarius indicare. Vesuuium tantùm non nominat. *A Dei facie*, vt præsensit Daniel, *fluuius igneus, rapidusque egrediebatur. Deus est*, vt Tertullianus ait, *verus Prometheus, qui signa maiestatis suæ indicantis edidit per imbres, per ignes*. Flamma ipsis ab aquis fota, vt in euentu consimili Petrus Damiani dixit, *perspicuè fuit diuini furoris indicium: cùm quidquid mergebatur, extingui non posset, et aqua quodămodo humida non esset, vt ardentia posset extinguere*. Ambigas, an extra communē na-

Senec. in lib. de terræm.

Psal. 103.
Deut. 32.

Dan. 7.
Tertul Apol. contra Gen.

Damian. ser. de S. Ruffin.

naturæ aleam constitutus ignis ille sit, cuius impetum non circumseptæ parietibus domus, non vlli obices remorabantur; solutis illico cunctis in cinerem, veluti flamma in sarmenta, aut stipulas incidisset. Cinis ipse, qui per mensem fere integrum momentis singulis in immensas nubes difflatus, ac postmodum deoneratis nubibus, onerata tellure, tecto mari, iam mille Vesuuios exhausisset; olet profectò aliquid natura maius. Gehennæ adumbratam quandam imaginem Deus nobis in Vesuuio refert: vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligamus, quàm acriter ignis ille torqueat, cuius vel ipse cinis exurit. Pausilypi, Mergellinæ, & plagæ Lucullanæ delitias, hinc Puteoli cingunt, inde Vesuuius, gemini Naturæ exæstuātis camini, adiecta voluptati supplicia. Quippe *de Aetna, Vulcano, ac Vefeuo*, vt Abulensis ait, *à quibusdam indubitatò astruitur, quòd Inferni quædam ora sint.* Neque hoc tantùm tulit superstitiosa vulgi, & plerumque fallax credulitas, sed sapientium quoque sententia momentis librata rationum. Profert idem Abulensis Mayronum, clarissimum Scoti asseclam docentem, post extremum Mundi diem hæc montium æstuantium spiracula esse occludenda, & tūc demum Inferorum fores obsignandas, quæ nunc mortalium terriculo patent. Non dissentit ab hoc sapientissimus vir Surius, qui, *Quidquid*, inquit, *dicant philosophi, quædam sunt Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata. Vt in Islandia mons est Hecla dictus, qui ignem euomit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie efferuntur familiaribus colloquijs hominum.* Addit infra. *Voluisse Deum*

Abulensis parad. lib. 5. c. 99. & seq.

Mayronus apud eundē.

Sur. in com. ann. 1537.

in terris extare huiusmodi loca: vt certius nossent mortales, quæ maneant impios post hanc vitam; & sic discant timere Deum, vt possint æternos ignes euadere. Testatus est idē (vt è Metaphraste Maiolus refert) Pion presbyter paulò ante martyriū, cùm christianam religionem sanguine testaretur. Consonant his ea, quæ Gregorius tradit de Theodorico Rege Arriano, Ioanne Papa, & Simmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerso. Habemus denique de hoc ipso Vesuuio apud Petrum Damiani testimonium luculentissimum. Libet verba transcribere, quia ad rem, qua de agimus, maximè faciunt. *Desiderius*, inquit, *religiosus, Cassinensis monasterij Abbas*, (hic fuit postea, pace eruditissimorum virorum, non Vrbanus II. sed Victor III.) *mihi aliquādo narrauit, quod ipsa ratio persuadet, vt scribam. Seruus Dei Neapolitanæ regionis in prærupta rupe iuxta viam publicam habitabat solitarius: qui nimirum, dum nocturno tempore psalleret, & fenestram cellulæ horarum explorator aperiret: ecce vidit multos nigros homines, tanquam Aethiopes, iter carpere, & longo tractu sarcinarios comminare: cumque eos inquireret, qui essent, cuiusue rei gratia hæc iumentorum pabula deuectarent; Maligni, inquiunt, spiritus sumus: hæc paramus non pabula pecoribus alendis, sed fomenta potius ignium hominibus comburendis.* Ita planè secundum similitudinem illam Apostoli, *supra fundamentum hoc alij ædificant fœnum, & stipulam, quale cuiuscunque opus sit, ignis probabit. per fœnum, & stipulam peccata significans, quæ Gehennæ accensa incendio perpetuo peccatores incendent. Pergunt illi. Præstolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandul-*

Maiolus colloq. 16.

Greg Dialog lib. 4. c. 30.

Petrus Dam epist. ad Dominicum Loricatum.

Epist. 1. ad Cor. cap. 3.

phum,

phum, qui iam decumbit, & Ioannem Magistrũ militũ Neapolitanæ ciuitatis, qui adhuc viuit incolumis. Illico vir Dei præfatum Ioannem impiger adijt: quæ viderat, quæque audierat, fideliter cuncta narrauit. Per idem tempus Otho Imperator II. aduersus Saracenos præliaturus in Calabriam festinabat. His igitur auditis, Ioannes ait. Modò necesse est, nos Imperatori occurrere, & cum eo simul de huius terræ statu prouida consideratione tractare. Porro post Imperatoris abscessum spondeo, quia & seculum deseram, & monasticum habitum sumam. Vt autem probaret, vtrum verum esset, quod ille narrabat, nuntium protinus ad mœnia Capuana direxit: qui veniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipse quoque Magister militum Ioannes, antequam istas partes Imperator attingeret, vix diebus quindecim superuixit. Quo mortuo, Mons Vesuuius, vnde videlicet Gehenna frequenter eructat, in flammas erupit: vt liquidò probaretur, quia fœnum, quod à Dæmonibus portabatur, nihil aliud fuit, nisi ignis trucis incendij, qui prauis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, quandocunque in illis partibus reprobus diues moritur, ignis erumpere de prædicto Monte videtur; & tanquam sulphureæ resinæ congeries ex ipso Vesuuio protinus fluit: vt torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare descendat. Vbi videlicet corporaliter videri potest, quod in Apocalypsi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in stagno ardenti igne, et sulphure, quod est mors secunda. Enimuero & Salernitanus Princeps, huius videlicet Guaimarij æquè Principis, qui ante non plures annos pro multis violentijs, atque tyrannicis oppressionibus, suorum gladijs peremptus est, auus, cùm procul aspexisset quadam Apoc. 20.

 die

die de prædicto Monte Vesuuio piceas, atque sulphureas repente flammas erumpere; protinus ait. Procul dubio sceleratus aliquis diues in proximo moriturus est, atque in Infernum descensurus. Sed, ò cœca mens reprobi hominis, immo super nos terribile iudicium Conditoris. Superueniente siquidem proxima nocte, dum securus cum meretrice concumberet, expirauit: quem illa, vt postmodum referebat, quid contigisset ignorans, diutius pertulit: & vix tandem à se non hominem, sed cadauer exanime prostituta deiecit. Quibus cognitum est, non reprobos tantùm diuites, sed carnis putredine inquinatos, ac denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccatorum, ac sine pœnitentia morientes, Gehennæ subituros supplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus presbyter, uolens certius quàm licebat, addiscere, illuc vbi gehennale barathrum feruentius eructabat, præsumptoria decreuit audacia propinquare. Missarum igitur solemnia celebrauit: sicque infulatus, velut armatus, iter arripuit: sed, dum vltra, quàm solebant homines, temerarius scrutator accessit; redire non valens, postmodum non apparuit. Alius verò presbyter matrem suam Beneuenti reliquerat ægrotantem. cùmque per Neapolitanos fines domino suo comitatum præberet, exundantibus flāmis intendens, clamorem lugentis audiuit: quem suæ matris esse proculdubio cognouit. Notauit horam: & tunc euidentissimè comperit, matrem fuisse defunctam.

Hæc Petrus Damiani. è quibus facilè conijcias, maiores nostros constantissimè in ea fuisse sententia, ignem Vesuuianum, tanquam Gehennam vmbratilem, à Deo nobis identidem ostentari ad terrorem. Quod verò addit de Aethiopum prænun-

ciatione

ciatione fœnum gestantiū), simile quid nunc quoque contigisse narratur, nec tantæ cladi sua defuisse præsagia. Multa circunferuntur in vulgus, quæ hactenus mihi sunt dubiæ fidei, inter ingentem calamitatem animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda pronissimis, in Vrbe præsertim rerum nouarum studiosa, ferendis, augendisq; rumoribus nata. Fama est, Aethiopem ea ipsa nocte, quæ fudit incendium, cuidā visum manu fœnum gestantem, &, indicato Monte, dixisse magnā inde imminere cladem. rhedam præterea inter Montis auia conspectam, auditumque insusurrari ab ijs, qui vehebantur, expectari ferendæ flammæ Plutonis imperium. armatos demum è Vesuuio prodire visos, ac faces incendio subdere. Illud horribilius, si auctor pro comperto haberetur. Dicitur in cœnobio supra tumulum sito prope Herculanum monachus Camaldulensis, per noctem referata fenestra, quà prospectus ad Vesuuium patet, armatos equites in Monte vidisse, quasi ad bellum instructos, sonitu etiam raucius insonantis buccinæ exaudito. Nec reticendum censeo, quòd certò didici, repertam in agro Nolano sub eo, qui pluerat, cinere sepultam tubam an fortuito, an prodigio. Neq; hæc tantùm ex vrbe Nola narrantur monstra. Effigiem humana maiorem, & giganteas vmbras vidisse se mulierculæ affirmant, testes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammas olim visos, Dio refert. Magnus profectò spectrorum artifex metus. Fortasse conflagrationem præsensere mulieres, ne Vesuuiano incendio suæ deessent Cassandræ. Nuntij insuper accepti, in via

Dio in Tito.

re-

regia extare ferarum vestigia insolentis figuræ recta Nolam versus, hinc inde quasi mathematico radio designata, interiectis indicijs, tractibusque catenarum. In celeberrimo Templo S.Mariæ, cui ab Arcu cognomen, visam Deiparæ faciem animari, moueri, inditia doloris efferre, tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his sententia pro cuiusque studijs, & ingenio, dictitantibus multis, apud ethnicos quoque horum non absimilia vel dolo ficta, vel metu credita. Illud hic singulare, sed recensendum inter fabulosa; nisi foret ab ijs, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Rusticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Vesuuio sitam ipso diei Paschatis peruigilio. Ibi repentè alto sopore deprimitur incœnatus. Non multò post, somno sponte discusso, expergiscitur: neque vltra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. nouum cælum, nouum solum, noua regio. non vltra Mons visitur arboribus consitus; sed murus longissimo spatio exporrectus viam obsederat. Inerat muro porta ingens. Obstupuit ille nouo aspectu: &, vbinam locorum esset, exploraturus, portam versus iter arripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S.Francisci, ætate, vti præferebat aspectus, adolescentem. Antonium Patauinum fuisse, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in speciem repulsus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequentibus ædificijs consitum peruenit. An id re contigerit;

tigerit; an (quod solemne prophetis fuit) per simulacra rerum obiecta menti, sapientibns dijudicandum relinquo. Aedificia ibidem horridissima, ignem vndequaque vomebant, non tam saxis extructa, quàm flammis. Inferorum eas esse sedes & ille facilè coniecit ex sese, & à ductore didicit. Multos ibi se agnouisse narrabat infelicium domorum incolas infeliciores. Xenodochij praeterea speciem oblatam, & turbam flammas inter, & angues decumbentium: quosdam etiam, addito supplicijs ludibrio, à nigris vmbris ad bufonem vorandum adactos, velut in poenam indignè susceptae Eucharistiae, & hausti ad mortem vitae pabuli. Inde traductum se ad Purgatorij, vt appellant, loca. Demum postero die redditum sibi, ac Vesuuio: imperatumque, vt nunciaret, magnam ex eo Monte impendere accolis cladem: proinde in preces, ac vota incumbendum. Die sacro Paschatis sub meridiem oppido restitutus, visusque ab oppidanis cinere inspersus, fumosa, ac nigrante facie, tanquam ex incendio euasisset. Interrogatus à multis, qui quasi ad ostentum confluxerant, ecquid illi accidisset; narrauit omnia candidè, homo antiquae simplicitatis: & futuram Vesuuij conflagrationem prope duobus ante annis praenunciauit. Ne morer pluribus, amens habitus est; vt leuissimè, ebrius. Centies auditus: centies irrisus. nunc, euentu probante oraculum, irrisio in admirationem versa. Simile quid ante euersionem Hierosolymae vrbis contigisse, narrat Iosephus, hominem è faece plebis, ac terrae filium quotidie clamitasse, *Vae tibi Hierusalem*, primùm sibilo, ac risu;

Ioseph. de bel. Iudai. lib. 7. c.12.

ſu; tum virga,ac verberibus exceptum. Hæc,horumque conſimilia in tectis, in triuijs, in angulis paſſim cuncti narrant: multi credunt: quidam irrident. pueriles nugas,aniles fabulas, ſomniantium deliramenta,virgula cenſoria,ac ſeuero ſupercilio difficiles Ariſtarchi conclamant. Equidem neque hæc temere probanda pronuncio, neque inconſultò ridenda. Par in vtroque ſtultitia. Nempe afflicta Republica, & ſemel in deterius inclinata fortuna,falſa,vera; dubia,comperta; inania,ſolida nuntiantur: & ſæpe tenuiſſimæ auditiones vnius ore ſubnatæ quamcitiſſimè adoleſcunt. Sed,ſi veritas multis, vti aſſolet, intermiſta mendacijs excernatur,conſentaneè credi poteſt, tam ingentem calamitatem ſuis non caruiſſe præſagijs: vt intelligeremus hæc non ſine diuino numine,nutuq; contingere, igne vltore ſcelerum, ac diuinæ iuſtitiæ vindice: primam huic incendio facem noſtra inieciſſe flagitia: his flammam follibus euentilatam. Quamquam non inficior,ſuas hæc etiam naturales cauſas agnoſcere, quibus vtitur naturæ

Sap. 8. conditor, *diſponens omnia ſuauiter*. Has quoque cauſas vt breuiter attingam,admoneor.quod quò præſtari clarius poſſit,non accidet, niſi fallor, ingratum; ſi Montis huius aſpectum,ſitum,figuram, hiſtoriam,breui narratione perſtricta, quoad eius fieri poterit,oculis,animiſq; ſubiecero.

Eſt Veſuuius, qui & Veſeuus Latinis dicitur, Poetis etiam Veſuius, Campaniæ Mons ſeptem fere millibus paſſuum diſſitus ab vrbe Neapoli. cui Sol tum æſtate,tum hyeme quà è dorſo, quà è capite Montis enaſcitur, in aduerſum Pauſilypi collem

collem occubiturus: vt mirum non sit, ex eo Monte per interualla seculorum ignem effundi, à quo quotidie cernimus fundi Solem igneæ naturæ, vt quidam autumant, &, si Anaxagoræ credimus, glebã igneam. Geminum (quod proprium habet, ac singulare) cælo caput attollit: vt vel vnum in duplici, vel duplicem in vno Montem agnoscas. Dissidium hoc ortum habuisse fertur ab incendio, quo antea inter se compacta sub vno vertice latera dissiluere per interiectam voraginem diametro vltra mille passus hiantem. Montem congeminasse, & non solùm bicipitem, sed etiam dicas esse bicorporem. Voraginis huius meminere Procopius, Zonaras, & Dio; cui Vesuuius amphiteatri formã habere visus est, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, & spectacula daturus, sed ludos funebres, & spectacula tragica. Mihi verò pyramidis formã refert. nam margo per latissimam planitiem circũfunditur viginti trium millium passuum ambitu. Quòque Mons altius assurgit, eò latera arctius coeunt: donec sensim in pyramidem cuspidentur. Gemina in vtroque fastigio cuspis, gemina pyramis, siue geminum monumentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem luxuriantis, ac veluti triumphantis Naturæ; siue omen incendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus. Gemina etiam bijugo Monti vtrinque suffusa planities: quarum altera mari, altera mõtibus cingitur. Tyrrhenum Vesuuio mare substernitur, quod ex aperto conductum, sinu illo beatissimo clauditur, quem Sirenum sedem, & craterem argenteum lacte plenum admirata dixit antiquitas. Prima

Procop. lib. 2. de bell. Goth. Zona. & Dio in Tito.

cernitur in ipſo crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum prope æmulatrix, numero ciuium inter Italas facilè maxima, opportunitate mercium nobile Europæ totius emporium, amœnitate ſitus Bizantio non abſimilis. quippe mare procurrens, & alluentes vndas complectitur bis lunata in ſemicirculum, omen deficientis fortunæ. Latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cincta; ſi fas eſt dicere, Tyrrheni maris Regina. Veſuuium à læua proſpicit imminentem tantæ Vrbi, ſpectaturum, & ſpectandum. Inde inter beneficia cetera dulces manant aquæ, quæ partim obſtrictæ in riuos, atque in Regios aquæductus infuſæ, ad vrbanos puteos, fonteſque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac ſalubres: partim labuntur in fluuium: qui ad Veſuuij pedes latiſſimos campos tortuoſis flexibus ambiens mira fertilitate perfundit: atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix ſub aures cadente murmure, lapſuque placidiſſimo aquas in vicinum mare demittit. Amnis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, ſed Poetarum carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quàm alueo. Non procul hinc ad Veſuuij radices frequentibus pagis, caſtelliſque conſperſas celeberrima oppida, Herculanum, & Pompeij, pæne dixeram, ſedent, deceptus recenti memoria priſtinæ felicitatis. Dicendum potius, iam ſederunt, deſederunt; nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta poſteris, Vrbes quoque eſſe mortales. Inde quà littus flectitur ad meridiem, viſuntur antiquæ

Sta-

Stabiæ, seu potius vmbræ antiquarum. Secundum has, æstiuæ deliciæ, Surrentum: cui breui spatio iungitur Massa Lubrensis, peruetusta Mineruæ sedes, à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc angustissimo, ac procelloso freto' diremptæ Capreæ, Insula Tiberij domicilio, qui Vrbem Seiano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quam infamis, nempe flagitiorum latebra. Hæc in austrum obuersa, in altissimam se rupem attollens, certare videtur culmine cum Vesuuio, quem rectà prospectat è mari; sed aspectu ipso humilior deprehenditur, & infra Vesuuianum iugum. Hic situs Montis ex ea fronte, qua mare despicit, & cadentem Solem: ex altera verò, qua Solem nascentem excipit, in amplissimam Palmæ planitiem desinit, atq; arua latissima. Iacent sub eo Vesuuij vertice, quasi sub vmbra, ac tutela Montis innumerabilia per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola conspicitur, tum Felicis, ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit posse vinci; & Marcelli victoria celebris. Hàc Vesuuius Apenninis montibus iungitur, qui dorso Italiæ totius impositi ad Alpes vsq; tenduntur. Ab ijs tamen inter se tractim connexis superba quadam ostentatione diuulsus, & in semet fidens, longè altius tollitur, quasi ceteris imperaturus. Per tria passuum fere millia euaditur ad cacumen. Ad medium vsque Montem iter clementissimum, cliuo sensim fallente, & leniter accliui: reliquum verò præruptum, & asperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parua planities: quamuis Mons ex imo cernentibus appa-

reat fastigiatus in cuspidem: vnde longè, latèque despectus patet ad campos, & maria. Tota inde Campania prospici potest vnico proiectu oculorum, quasi sedens sub vnius Montis imperio, quod in tyrannidem, ac vastitatem euasit. Certè nihil Vesuuio, vt ira, æstusque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali latere, quà continēti iungitur, culturæ patiens. Summa sui parte nemora procera, & antiqua sustinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per hyemem albet niuibus, quasi canitiem ostentat. Inde cæduæ trahuntur syluæ siue ignis pabulum, siue nauium materies, destinatæ aut flammis, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vites vestiunt; quæ non, vt plerisque in locis, repentes humi, sed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbusta consurgunt: vt mirum non sit, dici à Floro *inter Campaniæ montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Vesuuium.* Pulchritudini respondet vbertas. Integrum quandoque ex vna vite dolium repleri affirmant. Vina habentur in pretio tum sapore, tum robore, vinetis latè apricantibus, & Sole percoctis, arenoso etiam solo humoris luxuriem depascente. Incendium, nisi aqua domentur, venis excitant: in quo agnoscas Vesuuiū. Prima nobilitas albis, quæ Græca vocitāt, peregrina etiā ad vites traducta litteratura. Sanè ijs Græca fides. Quippe largius epota, dū palato, ac stomacho blandiuntur, capiti moliuntur insidias, mentēq; dimouent Baccho perfusam. Laudantur etiā rubra, succo apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funestum omen

Florus lib. I. cap. 16.

Mon-

Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamuis vina fundat abunde, olerum semina non respuit. & nunquam feriata tellus, eodem tempore & vitibus, & seminibus pabula, succumq; sufficit, quodque captum superat, nullo flumine, nullo ne riuulo quidem, aut fonticulo irrigata. Par in occidentali Vesuuij fronte fertilitas, sed non vbique constans. nam quà Neapoli iungitur, omnia non ad fœcunditatem solùm, sed etiam ad voluptatem composita. Montis fere semper herbescens viriditas, qualem nulla ars penicillo imitari, sola natura nutu possit effingere. Cæli semper verna temperies, quæ omnes anni partes pari amœnitate percurrit. Quod causæ est, cur non solùm villæ, ac prædia, sed oppida quoque, pagique plurimi quà lateri, quà margini Montis insistant. Visuntur hic horti lectissimi, arte, manuque consiti. inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo, myrtoque contextæ in multiformes aspectus ductili. Syluæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope smaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exudante. His Vesuuius blanditijs cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quo demittitur in oppida, Pompeios, & Stabias; ipse sibi constat, ac se verè prodit Vesuuium. Horret ibi saxis exesis, tætris, perustis, quæ vetus adhuc incendium spirare, & nouum minari videantur. Inter hos tamen præruptos scopulos verius, quàm rupes virgulta quædam sponte nascuntur. quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accomodata, non

me-

mediocre lucrum apportant: vt vel ipsa Vesuuij saxa, dum flagrant, nobis aurum excudāt. Demum ne ipsa quidem vorago fructu vacat, & lucro. Inter ipsos hiatus perforati montis, & terræ dehiscētis abscessus, quà gemino interiecta vertici vallis decubat, pascua læta reperies, æstate alendo pecori aptissima. Nam, quæ imminent annosæ quercus, æstum ingentibus ramis propellunt, mitius inter vmbras cadente Sole. Patuere cælo Montis viscera; vt se totum nobis euisceraret ad fruges, aurum certè nullo fossore daturus, si condidisset. Quanquam quæ fodinæ tantum auri contegunt, quantum Vesuuius exhibet? Decies fere centum millibus aureorum æstimatur id, quod singulis annis ex hoc Monte deuehitur. Tantum in vno iugo ad humanam vitam præsidij parens Natura constituit. Sed profectò nihil ex omni parte beatum. Rara omnino apud mortales, aut nulla est syncera felicitas. Ingentibus bonis ingentia mala eadem Natura permiscuit, non, vt quidam rentur, ex parēte nouerca, & odio plane nouercali; sed sapientissimo consilio cauens, ne animum inescaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Vesuuio vina, & flammæ; segetes, & cineres; annona, & vastitas; pabula, & clades; vita, & nex. Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno seculo emolumenti proueniat. Non semel arsit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties funus elatum quoties funereis facibus præluxit Vesuuius. Huius à Christo nato conflagrationes duodecim ante postremam hanc, quam oculis hausimus, hactenus ex historijs comperi.

Prima

Prima conflagratio contigit Anno octogesimo primo, Kal. Nouemb. hora septima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Orosius, Nicephorus, ac plerique alij. In hac conflagratione, vt ait Dio, *cinis duas vrbes, Herculanum, & Pompeios, populo sedente in theatro, penitus obruit*. Corruerant etiam hæ paulò ante sub Nerone, breui postea interuallo instauratæ, illata quidem ab eodem Vesuuio clade, non publicitus per exilientes flammas, sed latenter per interclusos spiritus, ac terræ concussionem. Id causæ est, cur hanc inter Vesuuij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Vesuuianum sub Nerone refert incendium: cùm sub eodem, nulla incendij mentione facta, terræmotum referat Seneca, fortasse ad Neronianas cædes contremiscente tellure, suppressa intra Montem flamma, neque audente Vesuuio certare de sæuitia cum Nerone. Lapsi etiam videntur Eusebius in Chronico, & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc incendium ad Neruæ, alter ad Traiani tempora referunt: cùm ceteri omnes recenseant idem sub Tito. Neque discrepat Nicephorus testatus *Vesuuium euomuisse incendia sub Vespasiano*. nam hic vnà cum Tito imperauit, iunctis Imperij fascibus. De hoc eodem incendio loquitur Tacitus, qui, cùm descripsisset Parthenopæi crateris fatigatas Tiberij luxu delitias; *Antequam*, inquit, *Vesuuius mons ardescens loci faciem verteret*. Extat ad eundem Tacitum de conflagratione hac Plinij iunioris epistola, in qua auunculi sui obitum ab obliuione vindicatũ, posterorũ memoriæ consecrauit.

Sueto. & Dio in Tito. Plin iun. lib. 6. in epist. ad Tacitum. Orosius lib 7. c. 9. Niceph. lib. 3. c. 12. Cedrenus in epitome. Zonaras lib. 2. annali. Sabellicus enn. 1. lib. 6. Io. Boccac. in trac. de mon. Senec. in lib. de terram. Eusebius in Chron. Platina in Bened. II. Niceph. lib. 3. c. 12. Corn. Tacit. Annal. lib. 4. Plin. iunior epist. cit.

fecrauit. Præerat ille classi maritimæ Miseni. cùmq; Vesuuianum incendium propius inspecturus quadriremi Stabias accessisset, inter igneos afflatus intercepto spiritu interijt, scribendi, quàm viuendi peritior. Præbuit viro de Natura an optimè, an pessimè merito cum nece rogum Vesuuius. qui Bassum etiam poetam nescio quem, vt Abulensis testatur, vorauerat, Aetnæ in hoc quoque æmulator; cuius hiatus Empedoclem condidit.

Abulens. par. rad. s. c. 101.

Horatius in Poetica.

Secunda conflagrario contigit Anno ducentesimo quarto sub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Seueri anno decimo, qui in hunc Christi annum incidit. Huc spectare incendium, de quo, quasi de seculi sui lue, Galenus loquitur, facilis est coniectura: cùm Seueri temporibus vixerit.

Xiphilinus in Seuero.

Galen. lib. 5. meth. c. 12.

Montanus in vita Galen.

Tertia contigit Anno quadrigentesimo septuagesimo secundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, quam Maiolus refert à Ianuario compressam adhuc superstite, vt spuriam, ac nullius antiquioris testimonio fultam reijcio. Hanc verò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadrigentesimo septuagesimo primo, sed septuagesimo secundo, supputandam esse ex ijsdem notis colligitur. vbi auctor testimonio nititur Marcellini in Chronico; qui hoc incendium non refert sub Indictione nona, Leone, & Probiano Coss. vt perperam in ijsdem notis, sed Anno insequenti Indictione decima, Marciano, & Festo Coss. ad quem Annum id etiam reuocant Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cùm Ianuarij patro-

Maiolus colloq. 16.

Baron. in notis Mart. ad 19. Sept.

Marcellinus in Chron.

Sigon. de Imp. Occid. lib. 14. Procop. lib. 2. de bel. Goth.

patrocinio extinctum. Cessit exinde Vesuuius velut in aram Martyris: & ereptus flammarũ periculo terrarum Orbis Ianuarium assertorem agnouit. Baro. in notis Mart. loc.cit.

Quarta conflagratio contigit Anno quadringentesimo septuagesimo tertio. Meminit huius Procopius, testatus pluuios cineres in Phœniciæ Tripolim decidisse. Procop. lib. 2. de bel.o Goth.

Quinta contigit Anno quadringentesimo septuagesimo quarto. Indicat hanc verius, quàm narrat idem Procopius. qui, cùm incendium retulisset Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: addit ab eodem *Vesuuio illapsum cinerẽ Anno insequenti, & altero.* Tria hæc per tres annos successere sibi continenti serie incendia: ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimuero crescit quiete plurium seculorum, collecta ex longo rabies, quæ in plures annos effunditur: neque semper tanta vorago clade vnica satiatur. Procop. ibid.

Sexta contigit Anno quingentesimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt idem animaduertit) de hac scripsit Cassiodorus celebrem illam epistolam, in qua grandiore stylo rei magnitudinem assequitur. Porro arguuntur erroris ij, qui eandem epistolam trahunt ad conflagrationem Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: cùm Theodoricus, cuius nomine data est, regni gubernacula sit aggressus Anno quadringentesimo nonagesimo tertio. Sigo. de Imp. occid. lib. 16. Cassiod. lib. varia. ep. 50. Baro. To. 10. Gual. in chr. seculo 4.

Septima contigit Anno sexcentesimo octogesimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem sub Constantino, Sigon. de Regno Ita lib. 2. Sabell. Enn. 8. lib. 6.

Platina in Bened. II. Theatr. vitæ hum. lib. 1. volum. 23.

non primo, vt quidam falsò, sed quarto, vt auctor est Sigonius. Hanc recenseo septimam. Nam, quam alij contigisse narrant Anno quingentesimo tricesimo septimo, seu potius octauo, Anno post captam à Belisario Neapolim (si Procopio credimus, ex quo id alij se fatentur hausisse) non conflagratio fuit Vesuuij, sed mugitus. quo audito, quasi classicum præcinuisset, solitum à Monte bellum, hoc est, incendium timebatur, timore, vt euentus docuit, irrito.

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Sigon. lib. 7. de Reg. Ital.

Baro. To. 10.

Petr. Dam. in epist ad Dominicum Loricatum.

Octaua conflagratio contigit Anno nongentesimo octogesimo secundo, vt Sigonius, vel tertio, vt Baronius. Quippe Mons flagrauit sub aduentum Othonis II. in Italiam, quem huic anno adscribit Sigonius, proximè insequenti Baronius. Hoc incendium, vt supra è Petro Damiani narrauimus, malorum Dæmonum facibus excitatum, Ioãni Neapolitanæ vrbis Duci, & Pandulpho Capuæ Principi funestissimæ fuit mortis auspicium, igne Vesuuiano euadente in portentũ, ac prope in cometen, omen claro plerũque sanguine expiatũ. Conflagrationem hanc octauo loco recenseo. neque enim eam admiserim, quam alij obtrudunt in Annum octingẽtesimum septuagesimum nonum: cùm hanc sponte confingi appareat ex ipsomet teste, quem producunt, nempe Eremperto: apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus. narrat enim tantummodo Saracenos ad Vesuuij radices castra posuisse, indeque excursiones fecisse. quod non est è Monte flammam exarsisse, sed bellum.

Eremper. in chro. Longob.

Nona contigit Anno nongentesimo nonagesimo

mo tertio. Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Cluniacensi, scriptore illorũ temporum. Ad hanc reuocanda sunt ea, quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Salernitano Principe. qui,dum proxima post incendium nocte cum pellice,periculi securus, metuq; solutus concumberet; infelix subitò extinctus est, Vesuuiano igne Tartarei veluti prodromo. Enimuero, cùm nepos eiusdem nominis, ex Cassinensi Chronico, diem extremũ obierit Anno millesimo quinquagesimo primo; constetque auum decessisse in incendio Vesuuiano: id ad anni huius incendium referri commodè potest. si quidem inter obitum aui, & nepotis interualla temporũ sibi congruunt.

Baro. To. 10. Claber Rodulph. apud eundem. Petr. Dam. epist cit. Cass. Chron.

Decima conflagratio contigit Anno millesimo tricesimo sexto. Huius meminit Anonymus Cassinensis in Chronico. Neque audiendi sunt ij, qui Capaccij auctoritatem secuti,aliam ante hanc cõflagrationem agnoscunt Anno millesimo vicesimo quarto. nam idem dubitare se fatetur,an contigerit sub Benedicto VIII.an sub IX.sub quo eam ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem conciliat ipsamet superioris æui veneranda canities.

Anonym. Cassin. in Chron. Capaccius in histor. Neap. lib. 2. c. 8.

Vndecima contigit Anno millesimo centesimo tricesimo nono. Ita Falco Beneuentanus,& idem Anonymus Cassinensis in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Vesuuium incendia eructasse*: ne scilicet diluuio aquarum mora temporis cederet,quod diebus totidem perdurauit,hausitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat sub Anno tricesimo octauo. Sed videtur loqui pu-

Falco Beneu. & Anonym. Cassinensis in Chron.

gnantia: cùm dicat, hoc anno incendij Romæ cō-cilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obijsse Rainulphum Apuliæ Ducem. quæ quidem duo euenisse constat anno proximè sequenti: sub cuius fastis refert incendium Falco Beneuentanus in Chronico, scriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc consultò aliā omitto, quæ refertur à Leone Ostiensi sub Anno millesimo nonagesimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit, teste Petro Damiani, cuius pæne eadem verba transcribit Leo, sub aduētum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum siue nongentesimum octogesimum secundum, vt probatur Sigonio, siue tertium, vt Baronio. Neque me fugit, eundem Baronium semet erroris accusare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongentesimo octogesimo tertio; traducendam ad Annum millesimum quadragesimum nonum, quo constat Pandulphum Capuæ Principem è viuis ereptum. Sed profectò, nisi insimulare velimus errati Petrum Damiani, & Desiderium tunc Cassinensem Abbatem, postmodum Victorem III. cùm duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuæ Principes admittendi sunt. Alter, qui vnà cū Ioanne Neapolitanæ vrbis Duce, imperante Othone II. è vita excesserit inter excurrentes è Vesuuio flammas, sempiternæ vtrique flammæ prænuntias; quemadmodum paulò ante, iisdem auctoribus, narratum est. Alter, ad quem multò post vita functum Leo Ostiensis, similitudine nominis

Leo Ost. lib. 2. cap. 84.

Petr. Dam. in epist. ad Dominicum Loricatum.

Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ.

Baro. To. 10.

Idem To. 11.

minis deceptus, ea detorqueat, quæ priori Pandulpho à Petro Damiani, & Desiderio Abbate sub Vesuuianum incendium tribuuntur. Nimirum ipsamet antiquitas tenebras offundit historijs: cùm multa per annorum lapsus intercidant, & quadam veluti fumosæ vetustatis caligine intra temporum inuolucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno millesimo quingentesimo. Huius meminit Ambrosius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidam propterea reijciunt, quòd nulla à maioribus nostris ad nos traducente memoria, tam recentis incendij scintilla deuenerit. Addunt deceptum Ambrosiũ à cinere, qui sub idem tempus Puteolis depluit. Equidem non facile adducor, vt credam hominem, instituto Philosophum, patria Nolanum, surgentem in prospectu Nolæ Vesuuium non discreuisse ab vrbe Puteolis, ex aduerso Montis collocata. Hæ conflagrationes à Christo nato præluxere postremæ huic Anni millesimi sexcẽtesimi tricesimi primi: cuius narrandæ prouinciam suscepimus. Plures nõ adnumeratæ, quia veras à fictitijs excreuimus. Nullam ante Christũ Vesuuij conflagrationẽ agnoscit Maiolus: sed primam omniũ recenset sub Tito. quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Vesuuianum auditũ; tum à Plinio. qui scriptor naturalis historiæ neque Vesuuium inter Montes incendio celebres collocat: neque eiusdem insanas eruptiones prænouerat, quando in eas imprudens incidit, ignorationem testatus interitu. Verùm in re apertissima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio Ve-

Maiol. colloq. 16. *Strabo lib. 5. Geogr.*

Vesuuius excidit, quem non erat calamo nobilitaturus, sed funere. In flammam verò Vesuuianam incidit videndi auidior, quàm viuendi; Dei numen, ac nutum, quem è medio planè sustulerat, flammis vlciscente Natura. Quòd verò ad Strabonem spectat, ex eodem oppositum colligo: cùm ibidem animaduertat è combustis lapidibus iam tunc Monti adiacētibus præterita incēdia conijci. Et verò Berosus (si tamen Berosus, & non alius quispiam suppositio nomine) incendium Vesuuianū omnium ætatum memoriæ antiquissimum refert his verbis. *Italia tribus in locis arsit multis diebus apud Istros, Cymeos, & Vesuuios: vocataq; sunt à Ianigenis loca illa Palensana, idest, regio cōflagrata.* Collocat autem hoc incendium sub Anno tricesimo secundo Aralij Assyriorum Regis VII. qui vixit anno Mundi bis millesimo, centesimo nonagesimo septimo, diluuij quingentesimo quadrigesimo primo: vt non multò post diluuium aquarum has ignis excursiones veluti prænuntias haberemus ignei diluuij, claudentis vitæ humanæ fabulam conflagratione Orbis terrarum. Huiusmodi incendium eodem fere tempore euenisse traditur, quo aduentus Phaethontis in Italiam. Quamobrem ansam existimatur dedisse fabulæ, quòd Phaethon solaris currus auriga nouus, deuios equos tractandi nescius terras perusserit. quibus adumbrabatur Vesuuianum incendium, Solis, vt putabant, solito ardentioribus radijs excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Berosi interprete. Neque Berosus, aut quisquis auctor ille sit apud Posseuinum, & plerosque suspectæ fidei, incorruptis testibus

Plin. lib. 1. c. 7

Berosus antiquit. lib. 5.

Io. Annius in locum cit. Berosi.

Posseuin. in Bibl. lib. 1. cap. 16.

bus destituitur: nam Lucretius ita cecinit;

Qualis apud Cumas locus est, montemq; Vesuuum, Lucr. lib. 5.
Oppleti calidis vbi fumant fontibus auctus.

Quamuis hunc locum aliter legant alij, reponentes perperam contra metri leges, Misenũ, pro Vesuuo. Florus etiam refert, prope Nolam obsessos à Clodio Glabro in bello seruili seruos, per cauas Vesuuij fauces viteis funibus occultè lapsos, repente in hostes irrupisse improuidos, nec opinantes. Cauus ergo iam tunc per patentes fauces ad imam voraginẽ aditum præbebat Vesuuius, non dubiũ antiquioris conflagrationis indiciũ. Strabo præterea fertilitatem camporum, qui sub Vesuuio iacẽt, cineri adscribit sæpius in ea loca delapso. His accedit Vitruuius testatus, *incẽdia Vesuuij antiquitus abũdasse.* Adstipulatur ijsdẽ Diodorus Siculus. Qui quidem omnes floruere sub Augusti imperio. Addit Diodorus, *campos Phlegræos dictos à colle, qui olim plurimum ignis, Aetnæ instar, euomens nunc Vesuuius vocatur.* vnde liquidò colligas, Montem hunc antiquissimè Phlegram dictum; campos Vesuuianos, Phlegræos, assentientibus Strabone, & Plinio, à quibus id hausit Sabellicus. Hi, vt idem animaduertit, campi sunt illi Phlegræi, quos mendacijs Græcia inspersit suis, cùm cecinit, bellatum in ijs à Gigantibus contra Deos, debellatis primùm ab Hercule, qui ibidem Herculanum condidit, tum fulmine, & igni hac, illac disiectis, fulmina, & ignes etiam num regerẽtibus aduersus Cælum. Itaque ex antiquissimis conflagrationibus Mons hic sedes Gigantei belli confictus, & Phlegra dictus, postmodum Vesuuij nomen accepit. quæ

Lambinus in Lucr.
Florus lib. 3. de bel. Spartaco cap. 20.
Vitruuius lib. 2. c. 6.
Diodor. Sicul. lib. 4. Bibl.
Strabo lib. 5. Plin. lib. 3. c. 5.

vocis, hausta fortasse significatione ab antiquioribus Græcæ linguæ fontibus, idem significat, vti testatur Galenus, *ac ignem emittens:* vt insitum Monti huic incendium ipsamet sonet, ac spiret nomenclatura: ac tum demum ignem emittere desinat, cùm desierit esse Vesuuius. Meminere etiam Vesuuianæ flammæ inter Patres Boethius, ac Tertullianus: ille his versibus,

Galen. lib. 5. meth. c. 12.

Boeth. lib. de consolat. metro 4.

Aut ruptis quoties vagus caminis
Torquet fumiuomos Veseuus ignes.

Tertul. apol. contra gen. cap. 40. Idem in lib. de pallio c. 2.

Tertullianus verò in Apologetico cõtra Gentes, vbi Christianam religionem ab ea calumnia vindicans, quòd calamitates Romano imperio importasset, *nec Tuscia*, inquit, *atque Campania de Christianis querebatur*, *cùm Volsinios de Cælo, & Pompeios de suo Monte perfudit ignis*. Hæc ille. è quibus non obscurè assequi coniectura licet Vesuuianum incendium ante Christum; quo etiam conflagrarint Pompeij: cui oppido familiare malum conflagratio. Quippe si id, quod Tertullianus recenset incendium, contigisset post Christum, corroboraret eo argumento ethnicorum calumniam, non eneruaret. Denique controuersiam dirimit Dio, qui narrans incendium à Vesuuio excitatũ sub Tito, apertè testatur, *hæc in eo fere quotannis fieri solere*. Hinc arguas multò sæpius, quàm adnotauimus, arsisse Vesuuium. Sed minora quidem incendia, quibus ob assiduitatem animus occalluerat, ab historicis neglecta: clariora verò luci, ac memoriæ mandata, eorumq; veluti fauillæ transmissæ ad posteros. Inter ea omnia postremũ hoc, quod adhuc viuit incendium, non postremũ obti-

Dio in Tito.

net

net locum. Conuenère in id vnum, quæ apud veteres annales in ceteris distributa reperio, pluuia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa singularia, & quæ priorem memoriam superant. Vesuuij bombus auditus non in Apulia solùm, ac Sammio, sed etiam vltra Adriaticum in Dalmatia: lapis pluuius non modò, vt sub Tito, in agro Vesuuiano, sed procul quoque in Melphitano, vbi ferro insuper pluit, & chalybe: cinis vltra primam aëris regionem euectus, & ad decē fere millia passuum supra Montis apicem elatus, mathematico Quadrante altitudinis exploratore: Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Cælestini simul aqua manās & igni, parua quædam Montis per id tempus flamma, & vnda debacchantis effigies: aquarum vnà cum ignibus eruptio, quæ sola vastitatem importasset: ignis indeptus maria, & in vndas, quasi in alienam ditionem, intrusus, per decem dies, & eò amplius exardescente fluctu; hæc profectò antiquitati noua, futura fortasse posteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix audita. Quercus duæ è Monte diuulsæ, & halitu igneo in viam publicam exturbatæ inter Herculanum, & Pompeios, radices ibidem subitò iecerunt ex sese, flamma ipsa veluti conserere condiscente. Arbor alia eradicata, versas cælo radicum fibras ostentat, ramis terræ suffixis, inter clades, Naturæ lusus. Prædium integrum prope Herculanum cum arboribus, pecudibus, casa, è sedibus diuulsum suis, atque in altum elatum, mox eodem spiritu ductum longius: vt, mutatis vicibus, cùm ignis tellure deflueret, tellus

 per

per aerem volitaret. Non defuit aliquid inter tot lacrymas risu dignum. Cella vinaria dimota ex agro Nolano, procul inde ad Palmæ planitiem integra vnà cum dolijs traducta. quæsita, reperta; agnitum solum, parietes, fores, dolia. Solum integrum, parietes erecti, fores obsignatæ, dolia intacta. sedem hæc, non fortunam mutauerant. Quod subdo, minus ad speciem, sed non extra ostentum. Vidi ego Herculani, quæ inter bituminatas flammas obdurauerant, mella planè saxea, nouo prodigio priscis aduersante, neque, vt olim, *mel de petra*, sed è melle petram reddente. Allatum est etiam humanum caput, quod speciem lapidis induerat, tanquam è lapidicina recens excisi. caput hominis dicebatur. lapidem ego esse, iureiurando affirmassem: nisi minuta etiam lineaméta verticis, &c., quæ nulla confingi arte poterant, officulorum vertebræ fidem miraculo ita fecissent; vt circumferri inhumatum religioni duxerim. Ouidianas metamorphoses, & Niobem Gorgoneo Medusæ aspectu obuersam in lapidem, fabulis decantatas, inter historica prodigia comperi, non iam Silari flumine, vt auctor est Plinius, iniecta omnia reddente lapidea, sed igneo, & bituminato torrente. Iam verò, quod ad perniciem attinet, vicimus profectò maiorum memoriam clade nostra. Oppida Pompeios, & Herculanum nouimus, Vesuuo conflagrante, Tito imperante, euersa. Nihil tum de pagis alijs traditum. Contumulati nũc cum Pompeijs, & Herculano multi pagi, atque oppida condecorauere cladem. Plures, quàm triginta, numerantur. S. Georgij, S. Sebastiani, Boschi, Massæ,

Deuter. 32.

Plin. lib. 2. c. 103.

No-

Nouellæ pagi funditus periere. Nihil pæne in his flammam euasit, non domus, non casa, non arbor, non stipes, non res, non recula. Octauianum, oppidum Octauiani Medicei ditioni subiectum, Octauiani Augusti hospitio nobile; Retina, Porticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud Italos appellationem accepit, magna ex parte vel diruta, vel sepulta. S. Anastasius, Barra, Leucopetra, non fuere sine querela. Nolæ amplissima Virginum cœnobia collapsa: plurima etiam spoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis Mariliano, Brusciano, Cisterna, Siciniano, Pomiliano, Castronouo magna ex aquis, & cinere clades accepta. Mitto Montemfortem, Abellinum, Tripaldam, Forinum, Solophram, aliaque oppida non pauca: quæ, quamuis procul à Vesuuio distent; præsentissima tamen damna senserunt. Quinque ferè millia hominum hoc incendio extincta creduntur. Tanta internecione iustæ diuini Numinis iræ parentatum est. Iactura bonorum, quam auget præcipuè agrorum vastitas, & armẽtorum clades, tanti à peritioribus æstimatur; vt magnitudo ipsa minuat fidem. Supputatur summa bis centies centum millium aureorum. Ita in eo lapidum iactu dilapidata bona Campaniæ pæne totius: & tot seculorum opes in vnius diei rogum congestæ. Equidem, quid de tam ingenti iactura omnino, & adamussim sentiendum sit, non decerno. Expendat quisque pretium ad suæ lancem prudentiæ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis sæpius audio, in ceteris famam dicendo inualescere; in Vesuuiano incendio minorem esse famam, quàm flammã.

Neque id mirum. Nempe Vesuuius (vt ille, qui olim Dianæ fanum incendit) famam sibi captauit à flamma: quæ tamen ne ipsi quidem pepercit. Integrum perstare ex vtroque latere Montem, dum flammis cetera diruit, mirantur Cassiodorus, & Dio. nunc nō prius in ruinas aliorum incubuit, quàm sibi pararet suam. Erat Vesuuius, vt modò diximus, biceps, geminis, ac præaltis rupibus in cælum erectus. atque in eo vertice, quò mari subiecto imminebat, vorago quædam spectabatur perexigua, quæ nihil de acuminato, ac veluti turbinato fastigio detrahebat. Hæc, si Octauiani oppidi incolis, qui eò venatum itabant, habenda est fides, paucis ante conflagrationem diebus obstructa est, lateribus inter se coeuntibus. Omnia quippe venatores in summo Monte plana, & æquata se reperisse testantur. Quæ subita obstructio, profectò admirabilis, oriri aliunde non potuit, quàm à subterraneis spiritibus, qui substratum voragini solum ad Montis vsque cacumen extulerint, hiatumque præcluserint. Hinc factum arbitror, vt flāma, cùm sæuire cœpit incendium, non è fastigio, sed (vt plerique constanter affirmant, qui rem attentius, ac propius inspexere) è latere Montis erumperet, nouis hiatibus patefactis. quibus postmodum materia decidua facilè oppletis, flammæ, ac spiritus, dum in sublime tolluntur, ac priori retecta voragine, pristinum exitum retentant, ipsum Montis apicem exturbarunt, quasi obtruncato Vesuuij capite in ipsa molitione criminis. Concessum sanè communis ruinæ solatium, supplicium eius, qui intulit: &, si sub tantam cladem iocari li-

Cassiodor. lib. var. epist. 50. Dio in Tito.

cet amarius, Mons tanquam publicus incendiarius multatus est. Iamque ex occidentali latere sine vllo culmine apparet, magna etiam sui parte deiectus. Ducētis fere quinquaginta passibus geometricis, si cum altero Montis vertice conferatur, decubuisse Mathematici deprehenderunt. Desæuierat olim flamma in Montis viscera, innoxijs ijs, quæ prominebant: nunc apex, & collum euanuere, tunc euiscerato, nunc decurtato Vesuuio. quātumque accreuit hiatui, tantum de Monte decreuit, planè in voraginem decessuro, si vlterius flamma grassetur. Non defuere quidam paucis ante diebus ausi procumbere ad os voraginis, qui affirmant eam solo terminatam (quantum oculo iudice conijci poterat) mille fere passus desidente infra crepidinem: fumum nouem ibi è caueis in sublime submitti magno montis murmure, illique simillimo, quo intra caminos crepitare solet ignis, dum æstuat: fumeos per foramina turbines, multicolores assurgere, quà nigricantes, quà candicātes, quà subuirides, quà subrufos pro materiæ discrimine, vnde ducuntur: primùm ferri diductos; tum sensim coire, donec circa Montis cacumen coalescant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atque imbres igneos formidamus. Hic status Montis, dum hæc scribo.

Causa, & origo conflagrationum, vt extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibusdā refertur ad congressiones, aspectusque syderum: nimirum cum exorbitans octauus circulus in Martis afflatum igneum incidit. Ego imbecillis esse duco ingenij, ad latentes, & generales causas confugere

Io. Annius in Berosi antiq. lib. 6.

fugere in ijs, quæ apertas, & propiores agnoſcunt. Sinamus, quæſo, ſydera ſcintillare innoxia: & incendiarium terris deprehenſuri, Cælum tanto crimine liberemus, Aſtrologis aſtra incuſantibus, à quibus ipſorum mendacia verius accuſentur. Alij, vindicato ab ea calumnia Cælo, cauſam ſubterraneis ignibus tribuunt, Veſuuij viſcera exedentibus, quæ exeſa, & exuſta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur, captuque perfacilis, multi pedibus iuere ſententiam: à qua ego magna ex parte diſſentio. Non inficior, multa loca ſubterraneis ignibus ardere. ſed aio ea, quæ ſic ardent, loca die, noctuque viciſſim fumum, ac flammam exhalare. Ita montes Olympus, & Theon in Aethiopia; Chimæra, & Hephæſtij montes in Lycia, Cophantus in Bactris, Ceſtia apud Medos, Argeus in Cilicia, Hecla, & Helga in Islandia, Vulcanus in inſulis Aeolijs, Aetna in Sicilia, &c., ne longè diuager, Puteoli ipſi prope Veſuuium. In his fere fumus apparet interdiu, & ſaltem noctu flãma collucet. Quod animaduertens Ariſtoteles, *Flagrant*, inquit, *in Medijs, & Pſittacinæ gentis, ac Perſidis confinio ignes; quos quidem interdiu, noctuue percipere licet. qui verò in Pamphylia cremant, noctu duntaxat percipi poſſunt.* Vehementiſſima vis eſt ignis, dum caminis occluditur; & mox, facto ſibi ſpiramento, foras erumpit. Porro Veſuuium videmus per integra ſecula cõquieſcere, nullo vnquam flammarum, nullo fumi veſtigio. Quis credat, ignẽ perpetuò ſub eo ardere conſopitum, ac nullo ſe prodentem indicio, excitandum poſt ſecula? Clauditur intra Veſuuium vis ingens bituminis, nitri,

Plinius lib. 3. c, 106.
Ariſt. de admiran. audit. 33. & 123.
Maiolus coll. 16.
Conimbric in Meteor. tract. 12. c. 3.

Ariſt. de admir. 33.

nitri, sulphuris. si æterna ibidem flamma clauderetur: cur per tam longas moras à paratissima sibi materia temperaret? Nũquam sanè otiatur ignis: admotam escam corripit incredibili voracitate, rerum heluo: neque profectò, quasi secularibus pactis inducijs, tamdiu abstinuisset à clade, si tamdiu sub Monte vixisset. Quod verò scribit Ambrosius Nolanus, cõsuesse aliquos Augusto mense se in vaporaria conferre ad Vesuuium; id referendum non est ad flammas, quæ indidem perpetuò fumum exhalent; sed ad vapores spiritibus calidis immistos, sulphureo infusos halitu: qui capiti tum exiccando, tum etiam roborando hauriuntur salubriter. Equidem non negauerim, perennes aliquando ignes arsisse sub Vesuuio: sed per idem tempus fumo, flammaque se prodidisse arbitror, eodem plane modo, quo Aetna, montesq; ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentissimum huic sententiæ testimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Cassiodorus. Dio in Tito de Vesuuio loquens, *Fumum,* inquit, *interdiu, noctu flammam reddit; ita vt in eo suffimenta cuiusuis generis fieri semper videantur.* Solinus, *Quod,* inquit, *in Campania Vesuuius, in Sicilia Aetna, hoc in Lycia mons Chimæra est, nocturnis æstibus fumum exhalans.* Procopius inter cetera, quæ de Vesuuio refert, *Ignem*, inquit, *ex ima parte existere quiuis poterit cõspicari, qui in eius voraginis supernum os ausit procumbere. inde & flamma in semet confota altius excitatur: nulli tamẽ eius regionis homini negotiũ exhibet.* Florus Vesuuium esse affirmat *Aetnei ignis imitatorem*. Denique Cassiodorus in epistola, quam præ-

Ambros. Nolanus de situ Nola lib. 1. c. 1.

Dio in Tito.

Solin. c. 42.

Procop. lib. 2. de bell. Goth.

Florus lib 1. cap 16.

Cassiod var. epist 50.

prælibauimus; Vesuuium appellat *perpetuam fornacem, arenas emittentem puniceas.* Cùm igitur multis ab hinc seculis neque ignis, vt antea, conspiciendum se præbeat per os voraginis; neque inde vicissim per diem fumus, per noctem flamma reciprocent: iure conijci potest, Vesuuij subterraneos ignes per plures, & ingentes excursiones auolasse. atque adeo, cùm nullum, nisi per interualla seculorum, fumi extet indicium; nullum ibidem perpetuò ignem occludi, sed præuio materiæ apparatu per interualla progigni. Huius originem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è nube prosilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nubes quippe crebrius, quàm Montes, suis quoque exardescunt incendijs; quæ hoc fere modo excitantur. Tolluntur spiritus calidi vi Solis è terra, aquosis immisti vaporibus, atque vnà quodammodo peregrinantur. dumque in aeris regione media, vbi grando, niuesque gignuntur, incremento frigoris constipati vapores humidi concrescũt in nubem: spiritus, quasi hoste obsidente, per antiperistasin inter sese coeunt, & collecta vi acrius incalescunt. Vt incaluere, laxantur: nam calor partes laxat, quas frigus addenset. laxati spatiosiorem sedem exposcunt. nubes, ne perrumpant, obsistit, illi ad latera nubis elisi, atque ipsa met conflictatione, ac motu succensi, nube tandem disrupta, eduntur in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium. Eidem planè causæ Vesuuiana, quæ identidem existunt incendia, adscribenda censeo. Par conflagrationis vtriusque conditio, &

eius,

eius,quæ intra nubium,& eius,quæ intra terræ viſcera,gignitur. In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra: exertati lapides ignei, vera fulmina. In eruptione fulminum concuſſio aeris;in eruptione Veſuuiana terræmotus contigere. Ex eadem autem cauſa proficiſci docet in meteorologicis Ariſtoteles *in terra terræmotum,in nubibus tonitrum.* Delitet intra Veſuuij receſſus,perennis nō quidem ignium, ſed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari ſuffunditur: nam ijs mare abundat,vnde ſalſedo. pars è cauernis Puteolanis tranſmittitur,breuiſſimo interuallo diſiunctis;quæ perpetuis ignibus æſtuant. pars intra Montis gremium virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum,argentum,ac metalla cetera, ita etiam in terræ ſinu ſpiritus procreat, ſiue ſolari calore per meatus traducto, ſiue latenti, & occulta vi. Quapropter Ariſtoteles, *à Sole*, inquit, *in terra multus quidem extra,multus quoque intra fit ſpiritus.* Comprobat hoc idem olei ſcatebra, quod circa Porticus per latentes caueas è radice Montis emanat, morbis frigidis leuandis aptiſſimum, calidarum exhalationum index, quæ Montis gremio confouentur. Itaquè, cùm ſpiritus Veſuuij penetralibus occluſi,atque expiratione intercepta veluti ſtrangulati, ſe ſe foras efferre contendunt: ita cientur; vt multò acrius recaleſcant: ita recaleſcunt,vt exardeſcant: ita exardeſcunt, vt tandem diſrupto Monte in flammas erumpant. Hanc incendiorum cauſam in libris Meteororū inſinuat Ariſtoteles. qui,*terra*,inquit,*rupta,exiuit ſpiritus multus, & fauillam,ac cinerem eleuauit,& Liparaorum ciuitatem*

Ariſtot.lib. 2. meteor. ſumma 4.c.1.

Ariſtot. lib. 2. meteor. ſumma 3. c.2.

Ariſt. ibidem.

existentem non longè, omnem incineravit: & ad quasdam in Italia ciuitatum venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum est esse causam. Sed quoniam hæc spirituum copia multis est insita montibus, à quibus nullum creatur incendium: potior aliqua indaganda est ratio, cur conditi intra Vesuuium spiritus conflagrent, idque non semper, non sæpe, sed per longissima interualla. Tria sunt, quæ rara, sed magna Vesuuio incendia pariunt, cauernarum vastitas, soli tenacitas, bituminis & sulphuris copia. Cauernosum esse Vesuuium, oculi comprobant defixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obsessos, per Vesuuij cauernas elapsos, paulò ante narrauimus è Lutio Floro. Ingentes intra Vesuuium caui à subterraneis ignibus ortum duxere, saxa excauante flamma: quæ tandem elapsa est, exeso Monte, ac prope exossi relicto. Inde cauernarum inanitas, in quibus, cùm liberè spiritus dispatiari possint, non adeo pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per seculorum spatia numerosiores, ne cauernarũ quidem vastitate contenti, ad superni aeris immensitatem adspirent. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones post secula. His ità se spiritibus longo æuo cauernosus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur euomere. Non latuit ratio hæc Aristotelem, solertissimum causarum latentium indagatorem, qui de terræmotibus agẽs, *Quicunque*, inquit, *laxa habent, quæ subtus loca, multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.* Eadem autem materia, quæ dum terræmotùs ciet, parturit; dum perstat, parit incendia. Huc accedit soli tenacitas. Siquidem

Arist. ibid.

dem

dem ſiccum eſt Veſuuianum ſolum, pertinax, pumicoſum, argilloſum, arenoſum. Teſtantur id arenæ, quibus adeo largè pluit in agro Barienſi, ac Melphitano; vt littora crederes exarenata. Teſtantur Veſuuiana vina viuida, neruoſa, generoſa, quæ diluta non eneruantur; per mare deuecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Teſtatur denique ſolum ipſum bibulum, aquas pluuias quãcitiſſimè exorbens, nullo recentium imbrium ſeruato veſtigio. Cùm igitur orta è ſiccitate durities expirationi obſiſtat: fit, vt perdifficilem ſpiritus reperiant exitum: &, cùm reperiunt, ipſamet duritie ſoli obluctantis vehementius excandeſcant. Hinc per interualla rara conflagrationes maximæ. Denique in idem conſpirat oleaginea, & bituminata materia: quam Veſuuius tanta copia exegit; vt bituminis torrentes decurrerint. Bitumen facilè flãmam & concipit, & nutrit. quippe Naphtha, genus bituminis, teſte Plinio, non ſecus ac magnes ferrum, procul ad ſe ignem pertrahit. Ita Iaſonis pellicem à Medea æmula crematam, fabulis tradidere Græci, igne in coronam naphtha illitam inſiliente. Bituminis cognatam igni naturam oſtendit lacus Aſphaltites. Hic, vt animaduertit Ioſephus, ſitus in regione Sodomorum, quæ incẽdio perijt, bituminis magnam vim emittit aquæ ſupernatantem. *In Apollonia quoque bitumen foſſile naſci, nec longè ab ea regione ignẽ omnibus anni temporibus flagrare*, auctor eſt Ariſtoteles. Demũ à bitumine Babylonico ignem conſtantiſſimè detineri, neque aqua extingui, ſed vel cœno, vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bitumen, ſi ſemel inar-

Plinius lib. 35. c. 105.
Plin. ibid.

Ioſephus de bello Iudaic. lib. 5. c. 9.

Ariſt. de admir. audit. 123.

Maiolus coll. loq. 18.

Conimbr. in meteor. tract. 13. c. 1. Tacit. lib. 13. annal.

ferit, flagrare inter aquas, testantur Conimbricenses; qui de hoc eodem ignis genere interpretantur id, quod Tacitus refert, sub Nerone *igni terra edito villas, arua, vicos, passim correptos, neque extingui potuisse; non, si imbres caderent; non, si fluuialibus aquis, aut quouis alio humore niterentur: donec inopia remedij, agrestes quidam eminus saxa iecere*. Hoc idem de Vesuuiano bitumine semel accenso experientia docuit, noua vndarum cum flammis commercia paciscente Natura. Materies hæc bituminata superioris ætatis conflagrationibus egesta, denuo per temporum moras enata, nouo semper semina incendio sufficit. Bitumini sulphureæ quoque interseruntur venæ: vt apparet è lapidibus, quos Mons effudit, plerumque sulphur olentibus. Ex his causam odoramur incendij: cui concipiendo sulphur aptissimum, nutriendo bitumen. Hanc earum conflagrationum originem, quas in Vulcano, & Aetna perpetuò, in Vesuuio subinde experimur, agnouit Abulensis; dum ait, *modum, quo ea fiunt, talem esse. quia quilibet horum montium multas concauitates sulphure plenas habet; & inflammatur sulphur in aliqua earum. &, dum illa combustio durat, ardet sulphur, & fiunt eructationes ignium*. Idem de Aetna Iustinus tradidit, qui philosophico sale inspergens historiam, *Ignibus*, inquit, *generandis, nutriendisque soli ipsius naturalis materia. Quippe intrinsecus stratum sulphure, & bitumine traditur. Quæ res facit, vt spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter, & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet*. Igitur, vt compendio cuncta complectar, calidi spiritus in cauernoso

Abulensis parad. 5. c. 163.

Iust. hist. l. 4.

noso

noſo Monte magna copia per ſeculorum diuturnitatem aggeſti,ac tenaciſſimo ſolo conſtricti, per antiperiſtaſim eo, quo ante diximus, modo exarſcere: & bituminatam, ac ſulphuream nacti materiam, illa miſcuere inter Veſuuianas venas incendia,quæ Monti ruinam, mortalibus exitium, vrbibus excidia importarunt. His ea omnia, quæ in hac cõflagratione vidimus, diſtribuenda ſunt cauſis,terræmotus, cinis pluuius,lapis deciduus, torrens igneus,inundatio. Extitere terræmotus,concuſſo ſolo: dum ſpiritus,non dum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent. *Terræmotus enim*, teſte Ariſtotele, *fiunt maximè propter anguſtias*. Magnus porro inter terræmotum,& incendiũ nexus eſt. quandoquidem, vt eidem probatur Ariſtoteli, *Cauſa terræmotus eſt ſpiritus, cùm intrò forte fluxerit, qui extra exhalat*. exhalat autem quandoque iactatione ipſa, atque attritu ſuccenſus. Quamobrem,vt adnotauit Beroſus, *ſub Phaethonte Rege ſecutum eſt incendium poſt terræmotum*. Declarat hoc Ariſtoteles exemplo petito ab humano corpore. Quemadmodum enim in hoc,cùm ardor inualeſcere cœperit,eadem & tremoris cauſa eſt,& febrium: ita ſpiritus intra terram incluſi & terræmotus pariunt,& incendia. *Oportet enim* (verba ſunt Ariſtotelis) *intelligere, quòd ſicut in corpore noſtro & tremorum, & pulſuum cauſa eſt ſpiritus; qui intercipitur,virtus: ſic & in terra ſpiritum ſimilia facere: & hunc quidem terræmotum velut tremorem eſſe; illum autem veluti pulſum. & ſicut accidit ſæpe, poſt mixtionem (per corpus enim fit velut tremor quidam, cùm transfertur ſpiritus deforis intro ſ. multotus)*

Ariſt. 2. metecr. ſumma 3. c. 2.

Ariſt. ibidem.

Beroſ. lib. antiq. ſub Rege Aſſyriorum XVII.

Ariſt. ibidem.

tus) talia fieri & circa terram. Differt porro in hoc Vesuuianus terræmotus à tremore, qui existit è febribus: quòd hic quidem fit à spiritibus è partibus extimis intro accitis: terræmotus autem, qui in Vesuuio contigit, ortus est à spiritibus ex imo Mõte foras euocatis. Extitere quoque pluuiæ cinerũ: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardescere, multa exhausit in cinerem. qui primò nube fumea enectus quà sordidiore, quà candidiore, vt cineris plus, minusue sustulerat; tum hinc aliò vi spirituum asportatus; demum siue flatibus deficientibus, siue in aeris media regione, accrescente frigore, suo ponderi redditus, in pluuiam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permistus: vt eorundem metallorum venas in Vesuuio deprehenderes, & argentea secula sperares post ferrea, Monte ipso sponte prodente, quæ texerat, & accolarum inertiam accusante. Ita pluisse olim piscibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprædantibus veluti auecto pecore, & disiecto. Extitere insuper pluuiæ lapidum, diuulsis ijs flammarum vi, atque vnà cum spiritibus eodem impetu extritis eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque saxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, vt egregiè Aristoteles, *patiuntur, & non agunt: spiritus verò vt principium.* Dum imbri lapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem specularem appellant, nitẽtis, pellucidi, ac prope crystallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti speculo humanas vices repræsentante fortuna. non defuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupidi

Athenæus lib. 8. c. 2.

Arist. ibidem.

ditatis incitamentum, auro perniciosius effuso, quàm flamma. Extitere præterea torrentes ignei, ingenti bituminis, ac sulphuris liquescente vi, ac veluti in fluuium igneum exundante. Bitumen quoque superfusum cùm arderet, saxa eliquauit. In quo sensu Maronianum illud accipiendum est.

Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam Virg. 1 Geor.

Flammarumque globos, liquefactaq; voluere saxa.

Huc etiã respexit Augustinus dum refert, *ex Aetnæ verticibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurrisse*. Aug. lib. 4 de ciu. c. 2. Bitumine eodem, quo præduri lapides colliquefacti, effectum est; vt mollia lapidescerent, igne tenuissimo permeante, neque absumente partes, sed exiccante. Ita eadem Solis vi cœnum obdurescit, niues liquantur. Porro bituminis ardentes riui, conuoluti in globos, ac veluti fluctuantes, transuersim, non rectà ciebantur, nempe à spiritibus igneis intercursantibus adacti, igni fulmineo, quem cum tonitru nubes efferũt, persimilibus. quippe fulmina veluti errabunda in obliquum agi, obseruant Meteororum periti. Ceterũ alia quoque miracula fulminum in igne Vesuuiano suspeximus; pernicitatem illi tantam, vt non fugam modò, sed ipsas quoq, cogitationes præuerteret; deiecta ea potissimum, quæ obsistebant, ijs, quæ cedebant, innoxijs; non paucos etiam interclusо spiritu exanimatos, vt in fulgetris solet accidere, nullo, aut leuissimo relicto conflagrationis inditio; haustos in sinu matrum liberos, parentibus incolumibus; arsisse lodiculam, proxima culcitra intacta. Hæc, & alia pleraque id genus, tenuissimæ flammæ celeritatem declarant fulmini non absimilem.

milem. Extitere denique inundationes: quæ aliæ, & aliæ in alias, & alias causas referendæ sunt. Inundationes, quæ contigere post pluuias, ab ijsdem suam agnoscunt originem. etenim aquæ pluuiæ, quæ antea exiguos diductæ in riuulos per plures tramites demitttebantur è Monte, obstructis alto cinere, aliaque decidua materia montanis vijs simul aggestæ, quasi collectis vndequaque auxiliaribus copijs, sensim excreuere in torrentem. qui præstructis elicibus, nullo certo delatus alueo, quocunq; incidisset, agris, atque arboribus exitium importabat. Prima verò inundatio, quæ altero ab ortu incendij die, pluuiæ adscribi nõ potuit; certè aquis ab ipsamet Mõtis aluo effusis tribuenda est. quæ vi halitus elatæ è nouis hiatibus, quà data porta, exiliere, seruata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirment, vidisse se riuos igneos aqueis intercurrere, & supernatantem flammam, aquæ quasi vehiculo deuehi, aduersario elemento in triumphalem quodammodo sibi rhedam conuerso. Effudere se simul flammæ, & aquæ è Vesuuio, modo planè consimili, quo elisis nubibus, dũ inardent fulmina, funduntur pluuiæ. quò allusisse videtur Isaias ijs verbis, *Vtinam disrumperes cælos, & descenderes: aquæ arderent igni*. Mons igitur in nubem, sonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, ignei lapides in fulmina, aquæ in pluuias euasere. Neque insolens, vi calidorum spirituum, quemadmodum siccantur quandoque flumina; dum, vt obseruat Berosus, *apertis ostijs montium aquæ in alueos regrediuntur*, atque intra priores angustias resorbentur: ita laxatis terræ meatibus, nouas fon-

Isai. 64.

Beros. lib. antiq. sub Rege Assyr. XVII.

fontium,ac fluminum ſcaturigines prodire. Namque in bello Mithridatico prope Apameam Phrygiæ vrbem, terræmotu concuſſa tellus nouas paludes,fontes, fluuios edidit. Neque id reticuit Ariſtoteles, cùm dixit, *aquas erupiſſe, factis terræmotibus*. Vtinam idem contigiſſet in Veſuuio: &, qui manare torrens occœperat, perennaſſet in fluuium: aquas ab igne mercaremur, beneficium à clade. Hæc de hiſtoria, & cauſis incendij Veſuuiani; quod quidam in ſpem, quidam in metum trahunt. Non deſunt, qui bene ominentur. Aliqui Ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo exulibus igni & aqua, tanquam bonis omnibus, interdici: ideo ſponſis ignem, & aquam præferri ſolita, auſpicium fœcunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua vitam humanã conſtare: ignem ſoli homini datum: igne nos vti, qui cæleſte animal ſumus: quoniam ignis è cælo eſt*. Igne adijciunt primùm mortales cœpiſſe conuiuere: igne è nubibus miſſili Ceraunias interdum pretioſas deferri, ac veluti gemmeam tempeſtatem: igne Zoroaſtrem abſumptum, tranſcriptumq; illico ad ſuperos, quaſi iam diuinitate potitum: ignem Perſis eſſe, Lycijſque ſacrum: igne latam à Deo, promulgatamque Hebræis legem inter incendia montium, dum *Mons Sinai fumaret eò, quòd deſcendiſſet Deus in igne*: Igneæ quodammodo, vt Iuſtinus animaduertit, Platoni Deum eſſe naturæ: Igne felicitatem; igne, vt Seruio Tullo contigit, imperia ipſa portendi. Denique vicinis vrbibus, Neapoli, ac Romæ, ad quarum læuã Veſuuius ſitus eſt, iuxta veterum haruſpicum effata, nõ niſi fauſta,

Conimbr. in meteor. tract. 12. c. 8.
Ariſt. lib. 2. meteo. ſum. 2. c. 2.
Plutarc. in probl. c. 1.
Alex. genial. lib. 2.
Lactan. diu. inſt. lib. 2. c. 9.
Vitru. lib. 2.
Plin. lib. 37. c. 9.
Greg. Turon. hiſt. Francor. lib 5.
Pier. Valer. in hier. lib. 46.
Exod. c. 9.
Iuſtin. orat. paranet. contra gen.
Liu. lib. 1.

Virg. 2. Aen.

Strab. lib. 5.

Cassiodorus varia. ep. 50.

ac prospera auspicari nos posse cōtenditur: quandoquidē *Intonuit laeuum*. Leuiuscula profectò sunt isthæc,& digna vix,quæ audiantur. Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur sibi fertilitatem à cinere confouente terræ calorem, spiritibus intus obstrictis.cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma intulit: quasi Phœnicis in modum, Vesuuius conflagrauerit; vt vitam duceret à funere,vires à cinere. Adstipulatur his Strabo,qui Vesuuiani soli fertilitatem cineri adscribit. Cassiodorus faustum ducit auspicium ab arena. *Vomit*, inquit, *fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas.quæ,licet diuturna fuerint adustione siccatæ; in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna celeritate reparant,quæ paulò ante vastauerāt.* Hæc ille,ingentis mali solatia leuissima;&,vt liberè dicam,quod sentio,spes planè repositas in arena. Agnoscitur iactura præsens: promittitur post interualla temporum è sterili arena, & infelici cinere reuictura soli felicitas. Adeo sunt cupiditatis humanæ in deplorata re spes pertinaces. Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Vesuuius in Neapolitani sinus craterem bijugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, vt potissimùm Euri subsolani inde flantis à subiecto mari rabiem arceret. Nunc,deiecto Montis culmine,ac veluti arcis deturbato fastigio, liberior illac ventis ad mare patet excursio. Quamobrem fretum importuosum, neque hactenus nautis satis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum,vti metuo,non iam Sirenum lenocinijs,ac fraudibus,sed procellis, ac

nau-

naufragijs infame. Auguria quidam adijciunt multò tristiora. Nimirum bella præsagiunt, pestilentias, famem, consulto Dione, alijsque scriptoribus: apud quos hæc ipsa mala post Vesuuianas conflagrationes euenisse legimus. Olympiadem obseruant, cùm è Philippo Macedonum Rege concepit, somniasse, faculam in aluo succendi incendia toto terrarum Orbe miscentem, belli præsagium; quo postmodum, incedente Alexandro, Europa, atque Asia conflagrauit. Hæc passim iactant Historici. Audent etiam decernere de his Poetæ: Hecubam proferunt face fœtam, atque ignes enixam iugales, omina belli, quo arsit Troia: Lauiniā, comas flamma sponte allambente, claram fore, haruspices pronunciasse

Dio in Tito.
Sigon. de Imper. Occiden. lib. 16.
Platina in Bened II.
Plut. in vita Alex.
Virg 10. Aen.

Ipsam, sed populo magnum portendere bellum. *Idem 7. Aen.*

Ideo ad Vesuuiani ignis aspectum œstro fatidico Poetæ perciti iam vulgò, ducibusque canunt *Bella, horrida bella*. *Idem 6. Aen.* His Mathematici adiunguntur ij, qui se Astrologos venditant. Genus hominum, quod ex aduersis æquè, ac prosperis famam captat, rarò diuinans, ac fortuito; plerumque fallax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occursu, congressuque syderum montes flamma, regios animos ira excandescere: vnde discordiæ, motusque bellorum. Hoc non tam incendium fuisse clamitant, quàm prodigium: omnia bellis arsura, quasi Vesuuianus ignis in cometam cesserit, splendore ferali, ac portentoso. Præuium conflagrationi fuisse Lunæ deliquiū animaduertunt, quadrato Martis appulsu percussæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu conclusum, actumque in ra-

biem. Hæc astrorum obseruatores, motus aspe-ctusque syderum nõ tam metiri soliti, quàm mentiri: iudice me, si minus è republica eliminandi, certè exauctorandi. quippe vanis post damna timoribus nõ meticulosum modò vulgus, sed Principum quoque aures imbuunt, ad quos faciles cõparant sibi aditus, siue mendacijs astra trahẽtibus ad studia potentiorum; siue innata quadam cupiditate mortalibus, quod natura denegauit, prænoscendi futura. Scilicet ideo timenda sunt bella, quia Vesuuij iam apta flãmæ materia conflagrauit. Antiquioribus obseruata hæc auguria, & iam pridem cum ethnica superstitione antiquata. Bellum, & pax in diuino nutu sunt posita. Propior ijs causa ex eo ducitur, quod regni rationibus conducit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodesse, aut officere noscitur. Vnico bella afflantur astro, amore dominandi. Quòd si augurijs ducimur, omnia sunt nobis auspicatissima. Quippe sub ortum Alexandri, Dianæ Ephesinæ apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperium præmonstrauit. Neque deest *Aquilæ nido*, vt adnotauit Plinius, *lapis ætites, nihil igne deperdens*. Et hastæ Romanæ sub Sabinum bellum ardere visæ, Romanis victoriam prænunciarunt. Propinquior pestilentiæ, famisque metus. nam alteram è Montis latebris inhalata mephitis; alteram cinere obruta semina, & agrorum vastitas minatur. Sed, vti speramus, pestilentiam flammæ ipsæ, purgato aere; sterilitatem opportunæ pluuiæ depulere. Noua è Vesuuio erruptura subinde incendia ominatus est Niphus. Omen comprobatum experientia pæne omnium secu-

Plutar. in vita Alex.

Plin. lib. 10. c. 3.

Pier. Valeri. lib. 46.

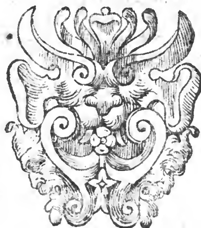
Niphus in meteor. Arist. lib. 2. sum. 3. c. 2. ante explicat. VI. signi.

seculorum; recurrentibus iisdem incendij fontibus, atque intra vastissima montis receptacula renascente materia, quæ nouis nutrimenta ignibus præbet. Postrema prænunciatio superest, quamdiu perduratura sit hæc ipsa, quam experimur, conflagratio: cui narrandæ finem facio, quamuis Vesuuius flagrandi finem non fecerit. Siquidem adhuc fumum expirat: adhuc per interualla cinerem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc theatrales excitat lacrymas: adhuc tragica dat spectacula. Nondum reductum scenæ siparium: nondum vacat Orchestra: nondum peracta est fabula; si tamen fabula, quæ vera dat funera. Nutant suspensi expectatione animi, quò tandem sit tanta res euasura. Miserrimum profecto est, accepta iam pernicie, adhuc luctari cum metu. Si consulamus Aristotelem peritissimum in effectis naturæ præuidendis, prædicendisque veluti hariolum: augurari de incendio licebit id, quod ille de maximis terræmotibus præmonuit. quippe vtraque ex eodem fonte nascuntur. *Cum*, inquit, *fortis factus fuerit terræmotus; non mox, neque semel cessat agitatus. sed primò quidem vsque ad quadraginta dies agitur: posterius autem & ad vnum, & ad duos annos dominatur secundum eadem loca. Quapropter, sicut in corpore pulsus non repente cessant, neque citò, sed per moram, marcefacta passione: sic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus spiritus palam est, quod non mox omnem consumpsit materiam. Quousque igitur consumantur reliquiæ horum, necesse est quassare.* Hæc ille, post quadraginta dies annuum, aut etiam bienne ominatus incendium. Si quid interea in

Arist. l. 2 meteor. sum. 3. c. 2.

Vesu-

Vesuuiano fumo luce dignum, vel noui contigerit, vel contigisse iam nouerim; narrationi huic attexam. Scribent hæc alij cothurnato stylo, & tanta digno tragœdia. Hæc amicorum suasu à me scripta cursim inter excursiones flammarum, *are-*
Luca c. 21. *scentibus hominibus præ timore*, arescente ingenio, arescente calamo.

AP-

APPENDIX
DE NOVIS TERRAEMOTIBVS.

Cripſeram hæc fere intra menſem ab ortu incendij: cùm noui terræmotus, ijque creberrimi cogunt me priori narrationi, vti ſpoponderam, hæc pauca ſubtexere. Dixeram ſub incendij exordium ſæpiſſime ſuccuſſatam tellurem, biduoue iactatam formidine maiore, quàm clade. adieceram eorum terræmotuum originem referendam eſſe ad ſpiritus igneos. qui, cùm è Veſuuij latibulis cinerem, lapideſque ſuſtollerent, inter hiatus anguſtias exitum eluctati, aere vehementius concito, montem concuſſerint, & nexu quodam ſola terrarum monti finitima. Quemadmodum, dum tormenta ænea pilas explodunt, concuti vicina loca experimur, vmbratili quadam terræmotus imagine; ad exitialis illius peſtis afflatum quodammodo ingemiſcēte aere, contremiſcente tellure. Multis id ſuadere conatus addideram, defecto iam Veſuuij vertice, ac vaſtiſſima patefacta voragine, terræmotus conquieſſe. Nunc inſtaurati non tam tellurem videntur, quàm meam de iiſdem ſententiam labefactare. Quippe Montis vtrique lateri adnixa oppida, pagique, poſt perbreues inducias, reualeſcentium terræmotuum vi pæne perpetuò vexati. In vrbe verò Neapoli, inter quam, & Veſuuium non parua planities interiacet, terræmotus ab ineunte Iunio & frequentes, & acerrimi auditi: certè

tè cum prioribus conferendi; nisi quòd in ijs rei nouitas,& insolentia viam terrori strauerant: hos, vt in venalium pretio solet accidere, reddit ipsamet copia viliores. Assuetudo quoque & admirationem, & timorem imminuit. Insitum namque mortalibus noua magis, quàm magna mirari: & formido minor incessit expertos se non semel indemnes. De horum origine persuasum non paucis, tunc terram concuti, cùm abrupta vi latentium ignium, intra hiatum decidunt Montis fragmina. Siquidem tantus Mons,opus olim gaudentis, ac veluti superbientis Naturæ, magna iam ex parte corruit, siue intestino absumptus incendio, siue mole sua. Dumque in sua viscera recidiuus,in ingentes cauernas relabitur; inter natiuos ignes rogo succenso, veluti contumulatur in se se. Hanc generatim omnibus terræmotibus causam tribuit ex Anaximene Seneca, terræ tremorem eius partibus adscribens: quæ reuulsæ introrsum deuoluuntur in præceps,siue ignis vi, siue vitio vetustatis. Nimirum ætates habent elementa etiam suas: & nihil à senectute tutum. Idem his expressit carminibus, qui Parnassum in Lycæa transtulit Lucretius.

Anaximenes apud Senecã in libel. de terramotu.

Lucret. lib.6.

Terra superna tremit magna concussa ruina:
Subter vbi ingentes speluncas subruit ætas.
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concussu, latè discerpunt inde tremores.

Itaque, dum dilacerato Vesuuij latere,saxa subinde dissiliunt, tunc dumtaxat subsilire terram, quidam rentur. & verò perperam; nam, cum terræmotus frequentissimi extiterint, si quoties terra

con-

contremuit, toties, diffisis lateribus, immanis lapidum strues aceruatim de Monte decussa est; actum iam pridem foret de Vesuuio. Enimuerò, si Poetis hic philosophari liceret: gigantes dicerent in Vesuuianis campis, qui, Diodoro teste, Phlegræi dicti sunt, olim contra Iouem dепræliatos, plerosque ibidem etiam consepultos, adhuc spirantes, fessosq; pondere, mutare lateri sedem; eoq; motu terram succuti. Quamobrem Latinus vates de Encelado cecinit, fulmine semiustum iacere sub Aetna, substrata fulciendo Monti mole corporis: Diodorus Siculus lib. 4.

Et fessum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo. Virg. Aeneid. lib. 3.

Hæc eadem de fumo, qui continenter è Vesuuio ducitur, & intercurrentibus terræmotibus tradere in expedito esset: si cum Poetis liceret, de Gigantibus mendacia cudere, vt ita dixerim, Gigantea. Parum ab his aberrant Astrologi, qui iuxta Babyloniorum placita, teste Plinio, terræmotus deriuant à vi trium syderum fulmineorum, Soli occursantium circa quadrata Mundi. Sanè, cùm in supernis orbibus, quem vocant *trepidationis motum* Astrologi deprehenderint: quid ni à cælo tellus quoque trepidare didicerit? Expedirent etiam his se facilè tricis Mathematici ij, qui ab ortu ad occasum circumferri terram affirmant, immoto cælo. nulla enim nouorum terræmotuum ratio ijs reddenda est, quibus perpetua est terræ motio. quæ ideo stare videtur, quia rapidissimè circumagitur, oculorum sensum fallente pernicitate motus, atq; æterna vertigine stabilitatem ementiente. Ingeniosum primò Heraclidis, tum Cupernici Plinius lib. 2. c. 79. Heraclides apud Albert. 2. cæli trac. 3. Cupernicus in lib. de Reuol.

 deli-

deliramentum, ijs tantùm probandum, quibus immobilia verti monstret emota mens. Ridiculum quoque foret, si de terræmotibus his, qui à Vesuuiana conflagratione deriuantur, Thaletis Milesij sententiam sequeremur. qui docuit mari terram supernatare, *tanquam grande nauigium*; tunc verò moueri, ac veluti fluctuare, cùm aquæ, quibus innititur, vehementius concitantur. Quantum porro foret dementiæ eos terræmotus in aquas referre, quos à Vesuuiano igne proficisci, pæne oculis contuemur? Igitur, vt modus appareat, quo tellus à subiecto igne quassatur, res est paulò altius repetenda; ac terræmotuum, iam consenescente incendio, renascentium origo è suis ducenda principijs. Terræmotuum vniuersim causam esse spiritum intra terræ inanitates constrictum, exploratum est ijs, qui Aristotelis vestigijs insistunt. Spiritum appello exhalationem siccam, & calidam, quæ mascula vi caloris è terræ sinu progignitur. Quia verò exiguo conclusa corpusculo sub aspectum non cadit: ideo quasi à corporis concretione seiuncta spiritus dicitur. Tam tenue illud est, quod turres eruit, quod vrbes haurit, quod terræ molem exagitat. Terræmotum ab incluso spiritu effici, ita breui argumentatione demonstro. Omne quod mouetur, aut mouetur ex sese, aut ab alio. atqui tellus non mouetur ex sese. nam, iudice Aristotele, quæcunque principium motus in se ipsis continent, viuentia sunt, & anima prædita. tellus autem inanime quiddam est. neque enim terram, vt ille ait,

Thales Milesius apud Albert. loco cit.

Arist. 8. Phys. t. 29.

Virg. Aen. 6.

Spiritus intus alit, totamque infusa per artus

Mens

Mens agitat molem; & magno se corpore miscet.

Quod de Mundi totius anima Platonicus Poeta cecinit. Quale porro animal tellus, quod neque quotidiana ex aratris illata vulnera persentiscit: neque progredi valet, aut regredi; mobile dumtaxat, quia tremulum. Itaque, cùm terra non arbitrio moueatur ex sese, nec nisi ad centrum natiuo pondere deferatur: necessariò fit, vt in alijs motibus à centro deuia motricem vim agnoscat alterius. Aut igitur alterius extra, & supra se; aut alterius intra, & infra se. Non extra, & supra. neque enim vnquam tanta vis ventorum aerem peruagata in terram incumbit; vt eam vel tantillum è sua sede dimoueat. Illa verò Archimedis effata, *Quolibet moueri quodlibet*; & posse se, si pedem extra terram figeret, Mathematicis machinis terræ libramenta conuellere; magnificentius ab eo iactata, quàm verius. Quamobrem cùm in terræmotibus nullum mouens appareat, quod in extima terræ facie supernè locatum sit: reliquum est, vt mouens infernè deliteat. Porrò intra terræ recessus, ac latebras aut Aer, aut Aqua, aut Ignis intercipitur, aut mista corpora, metalla potissimùm. inter quæ præcipua ferrum, & aurum sub terræ fodinis Natura clementer abscondit, commiseratione quadam generis humani, alterum crudelitati subducens, alterum cupiditati. Mista hæc, quæ solidè concreta terream substantiam sapiunt, neque facilè moueri possunt, neque mouere. Aer, & Aqua fluida quidem sunt corpora; sed subterraneis cauernis inclusa, non est vnde impetum tantum concipiant, vt terræ stabilitatem amoliantur. Superest

Archimedes apud Pappũ Mathem. coll. lib. 8 probl. 6. prop. 10.

igitur, vt motus terræ igni adſcribatur inter elementa cetera præſtantiſſimo tum leuitate, tum vi. Sed quonam modo id efficiat, eſt vlterius inueſtigandum. Nam, cùm ignis comburat potius, quàm concutiat: ſane hoc præſtare non poteſt, niſi ſatellitio ſpirituum, quos calore progignit. Quippe his facultas ineſt & maximè mobilis, & motrix. Hoc, quo ſolet, acumine confirmat, cùm de terræ motibus agit, Ariſtoteles. Qui, *terram*, inquit, *à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcit: vt multus quidem extra, multus quoq; intra fiat ſpiritus*. Paulò poſt. *Conſiderandum vtique erit, quale maximè motiuum erit corporum. neceſſe enim eſt ad plurimum natum ire* (id eſt, quod per loca plurima facilè tranſmeat) *etiam vehementiſſimum maximè tale eſſe. Vehementiſſimum eſt, quod citiſſimè fertur: percutit enim maximè propter velocitatem: ad plurimum autem natum eſt pertranſire, quod per omnia ire maximè poteſt. tale autem eſt, quod ſubtiliſſimum. Quare ſiquidem ſpiritus natura talis eſt, maximè corporum ſpiritus motiuus*. Vnde paucis interiectis ita infert, *Non igitur Aqua, neque Terra cauſa vtique erit motus; ſed ſpiritus, cùm intro fortè fluxerit, qui extra exhalat.* Comprobat id duplici experientia. Primam innuit ijs verbis, *Qui extra exhalat*. videmus enim fere poſt terræmotus ventos exiſtere. nempe intra terræ ſepta obſtricti ſpiritus, tanta vi obſtantia quæque inuadunt; vt tandem euadant. Altera experientia ſumitur à tranquillitate futuri terræmotus indice. *Fiunt enim*, inquit, *tranquillitate plurimi, & maximi terræmotus*: nempe cælo ventis immuni, clandeſtinas rixas, ac bellum

Ariſt. lib. 2. Meteor. ſum. 3. c. 2.

dome-

domesticum intra terræ cauernas apparantibus? Nimirum præcurritur terræmotui silentio vniuersitatis, integris ad exaudiendum terræ fragorem auribus. Comprobat id ex eo Aristoteles, quòd terræmotus plerumque contingunt vehementiores noctu, quàm interdiu; & meridie, quàm spatio diei reliquo. Noctu quidem: quia tunc spiritus intra terræ cubilia desident constipati à frigore, à Sole non euocati. *Nocte*, inquit, *plures, & maiores fiunt terræmotus.* Rationem infra subijcit. *Quia noctes diebus tranquilliores sunt propter absentiam Solis.* Meridie verò: quia hæc diei pars media tranquillior esse solet, quàm ceteræ, tunc maximè terris è cæli fastigio dominante Sole. *Sol*, inquit, *cùm maximè dominatur, dissoluit exhalationem in terram: dominatur autem maximè circa meridiem.* Quamobrem præmiserat, *Terræmotus, qui fiunt die, fieri circa meridiem: quia tranquillissima est, vt in pluribus, diei meridies.* Enimuero terrarum concussioni tranquillitate præluditur, secundis aduersa succedere in hoc quoque præmonente Natura. Ad eandem causam referas alia secuturi terræmotus indicia. Nam si sub Solis occasum, sereno cælo, nubeculam videris non obliquatam in flexus; sed rectà longo tractu porrectam: nocturnum illa tibi, Aristotele augure, terræmotum præsagiat, quippe certum tranquillissimi aeris argumentum nulla ne tenui quidem aura perflati: quæ leni pulsu nubeculam facilè ductilem suo diuaricatam tramite, hinc, aut inde detorqueat. Aer verò à vẽtis prorsus exẽptus, ac liber, spiritus infra detentos indicat, & subitus intumescentem procellam. Ex his liquidò constat, à spiri-

ſpiritibus intra terræ cancellos obſeptis terræ motus exciri. Spiritibus vim calor ſufficit: leuiſſimoq; halitui tãtum roboris adijcit; vt, emotis terræ cardinibus, nõ rarò montes euertat. Sed quo pacto id fieri poſſit, paucis exequar. Caloris eſt, partes diſſoluere, quæ frigore concreſcunt. ſolutis ampliora ſpatia, fineſq; protendit ijs, quæ ſpiſſata continebantur in arcto. Hinc fit, vt exhalatio, calore quaſi ſe maior effecta, in propinqui corporis ſedem inuadens, illud conetur è vicinia deturbare. Siquidem idem ſpatium à duplici corpore occupari nequit. Et quemadmodum ab hac rerum vniuerſitate locus excluditur planè vacuus: ita quoque duplicato plenus, neque inane, neque ſuperfluum probante Natura. Quamobrem, ſicut ad ſubterfugiendum vacuum ſubitos aquarum aſſultus videmus, nullo impellente ſurſum, & alia id generis vſq; ad miraculum: ita non minore Natura ſtudio prohibet, corpus geminum vnico includi ſpatio: quam Philoſophi *penetrationem* appellant. Eius odio terra conuellitur, atque in hiatus diducta diſcerpitur. Etenim quandoque calor tanta vi funditur; vt & maximam ſpirituum copiam quamcitiſſimè procreet, & iam procreatos è terræ meatibus, aut cauernulis, quibus quaſi ergaſtulis conſtricti tenebantur, educat. eductis extemporaneum domicilium quæritur: quando neque ſunt ſine vlla ſede conſiſtere. Dumque corpora reliqua terræ ſinu intercepta obſtinatè hoſpitium pernegant: vrgent illi vi caloris adacti, ac demum extorquẽt. Et quoniam, vt diximus, Naturæ legibus cautum eſt, ne plura vno loco conſideant: ſpiritus corpora ſibi

fini-

finitima impellunt; vt eorũ ſuccedant ſedibus. Ab his loco pulſis truduntur media, à medijs poſtrema, à poſtremis exitus aut ſibi, aut ſpiritibus intercurſantibus quæritur. Terra ſuæ obiectu molis obſiſtit. Ita ſpiritus dum enituntur, dum premunt, dum premuntur, dum irrumpunt, dum erumpunt, terrã cient. Hæc intra penitiſſimos Naturæ receſſus oculis planè lynceis introſpexit Ariſtoteles, qui *cauſa*, inquit, *eſt motus ſpiritus; cum forte intro fluxerit, qui extra exhalat*. Ad inſtitutum redeo, vnde modò deflexerã. Flagrant adhuc Veſuuiana viſcera, ac perpetuò per os voráginis teterrimum fumum inhālant. Ignis initio materiam bituminatam, ſulphuream que depaſtus, quam ſpatia ſeculorum congeſſerant, magnum excitauit incendium. Hæc immenſa ſpirituum vis effuſa, dum inter hiatus anguſtias eliderentur ad Montis latera: terræmotus eos conciuit, quorum vel ſola recordatione contremiſcimus. Nunc, cùm vires nondum ſuas flamma conſumpſerit; & viuant adhuc, etſi aliquantulum conſopiti, nunquam tamen intermortui, non modicæ ignis reliquiæ: noui ſpiritus intra Veſuuium, flammæ ſublatentis vi, in illa veluti Vulcani officina cuduntur: cuſi, aggeratique inflammantur: quippe ſicci, & calidi, igniq; affines: inflammati cõcitantur ex imo ad ſublime: concitati terrã pulſant. Hanc Ariſt. terræmotuũ cauſam in Veſuuiano igne proſpexit; dum ait, *terram à Sole, & ab eo, qui in ipſa eſt, igne incaleſcentem, multum quidem extra, multum quoque intra efficere ſpiritum*. Additque paulò poſt, *ſpiritum eſſe maximè corporum motiuum: quia ignis, quando cum ſpiritu fuerit, fit flãma; ferturq; celeriter*.

Ariſt. loco citato.

Ex

Ex his facilè apparet incendij cum terræmotu cognatio. Quamobrem mirum nõ est, incendio nondum extincto, adhuc vigere terræmotus. quasi eo motu tellus ignem in venas illapsum conetur excutere, fremitu etiam indignationem testante. Illud hac in re difficultatem exhibet non contemnendam: quòd terræmotus fiunt, vt dictum est, cùm *spiritus intro fluxerit*. Si quando autem terræmotus contingunt, dum spiritus exhalatur: id solùm fit, cùm arctior est exitus, quàm vt capere turbam possit ingruentium spirituum. Tunc enim ij, qui detinentur, terram quatiunt. Atque id causæ esse diximus, cur inter Vesuuianæ conflagrationis initia, difflatis vndique spiritibus, adhuc terræmotus existerent, nempe propter angustias faucium. Quapropter obseruatum est, amplificata voragine, terræmotus Neapoli per menses aliquot siluisse. Nunc nescio quo pacto integrati: dũ per spiramẽta vastissima, perruptis repagulis, nubes fumeæ volutantur. enimuero terræmotus prohibet expiratio. Quamobrem, vt à magistra experientia didicit Aristoteles, rarò æstate terræmotus contingunt. Nimirum spiritus è terræ gremio per laxos nimio calore meatus nulla vi sensim ad auras prodeunt, subterraneis cauernis desertis. quæ idcirco, vt in putealibus aquis apparet, æstate sunt, quàm hyeme frigidiores. Hinc etiam fit, vt terræmotus tum Autũno, tũ Vere frequentiores sint, quàm vel hyeme, vel æstate, per hyemem nimiùm constricto, per æstatem nimiùm soluto halitu. scilicet inter niuiũ, atque ardorum iniurias inconcussa Tellus inter Autumni diuitias cõtremiscere didicit, dum fruc-

Arist. lib. 2. Meteor. sum. 3. c. 2.

tibus

tibus redundat; inter Veris delicias, dum floribus redimitur, magna infortunia ad dulciores anni partes traducente Natura. Quod ab Aristotele obseruatum transcripsit Plinius. qui *Autumno*, inquit, *& Vere terræ crebrius mouentur. ideo Galliæ, & Aegyptus minimè quatiuntur: quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis*. Gallijs Germaniam, & Aquilonares plagas; Aegypto reliquam Africæ oram, & Hispaniã adiungas, quæ ab Africa angusto freto dirimitur: quòd illæ regiones hyemem; æstatem hæ referant: in ijs quidem terræ sinum niuibus, geluq; constrictum Solis calore ad gignendos spiritus minimè violante; in Africa verò, Hispania, & calidioribus regionibus expiratione perfacili terræmotus arcente. At Italia temperatissima Mundi regio, eæque potissimùm Italiæ vrbes, quæ verna gaudent cæli temperie, terræmotui maximè sunt obnoxiæ, Sole ad spiritus procreandos, solo ad continendos idoneo. Ita pulcherrimam Orbis terrarum partem nõ terræ minus, quàm fortunæ motibus Natura subiecit, perpetua nutãtem iactatione rerum, ac veluti concussu quodam collabentis felicitatis. Ad rem redeo. Si terræmotibus loca calida nunquam, aut rarò vexantur, dissipato, disiectoq; halitu: cur adiacentes æstuanti Vesuuio campi tam crebrò quatiuntur: dum per hiatus latissimos vndante fumo, liberè spiritus effluunt? Enodandæ difficultatis duplex mihi aperitur modus. Primus ducitur à caueis: à quibus voragini substratis fumi, & halitus fit expiratio. Nouem paulò post ortum incendij, vti supra in narratione diximus, deprehensæ: è quibus fumeæ nebulæ ad os

Plinius lib. 2. c. 8.

voraginis euoluebantur. Paucis post mensibus repertæ tres, obstructis ceteris: quippe creuerat vorago ruina laterum: quorum partes deciduæ plura ex ijs, per quæ halitus efflabatur, foramina obduxerant. Imbres etiam, qui post incendium, æmulatione quadam ignium, largissimi ceciderunt, intra montis hiatũ effusi spiramenta quædam fumi emissaria clausere. Itaque redactis nunc in priores angustias, qui delitescunt, spiritibus, terræmotus repetuntur. Argumentum eius rei non leue sunt terræmotus non semel secuti paulò post, quàm è voraginis fastigio excesa fumo saxa deciderant. Obseruatum quoque est, terræmotus hos non rarò eueniſſe post pluuias, siue oppletis infuso imbre receptaculis, atque inde detrusis, pulsisque spiritibus; siue constrictis terræ meatibus, per quos tenuissimus halitus euolabat. Vtramque rei huius causam reddidit Aristoteles, docens terræmotus fieri post pluuias, *&* *eo quòd*, inquit, *amplior fiat intus exhalatio* (quia scilicet expiratio intercluditur) *&* *eo quòd intercipiatur in angustioribus locis, & compellatur in minorem locum talis segregatio, repletis concauitatibus terræ aqua*. Hac de causa vrbes crebris cloacis ad excipiendam eluuiem, atque ad mare transmittendam cauatæ aut minus quatiuntur, aut innoxiè. quod de vrbe Neapoli iam tum obseruauit Plinius. Alter enodandæ difficultatis modus petendus est à copia spirituum: quæ quandoque tanta est, vt & expiranti flammæ materiem, & terræmotui suggerat: etenim, quando spiritus per patẽtes ad aerem aditus siue inflammatus in ignem, siue abreptus in turbinem, totus effertur; incendia exi-

Arist. lib. 2. meteo. sum. 3. c. 2.

Plin. lib. 2. c. 82.

existunt, aut venti: quando totus terræ claustris occluditur, terræmotus: quando partim effertur, partim clauditur; tum aeri fumum, aut flatum, tum terræ quoque motum summittit. Vidit hoc, vt cetera, Aristoteles. qui, *spiritus*, inquit, *aliquando quidem continuus extra fluit omnis: aliquando autem intra omnis: aliquando & partitur*. Hinc paulò post infert, *tranquillitate fieri plurimos, & maximos terræmotus: quia continua existens exhalatio sequitur vt in pluribus impetum principij. quare aut intro simul, aut simul extra fluit omnis*. Subdit tamen, *quosdam fieri terræmotus etiam flatu existente*. Hoc ex eo deducit, quòd præmiserat, *spiritum non semper omnem extra, aut omnem intra fluere, sed aliquãdo & partiri*. tunc enim pars spirituum liberiorem sortita exitũ in ventos effunditur: pars terræ conclusa latibulis mussitat: & inuidia, credo, aliorum, qui per aerem diuagantur, obmurmurat. Addit etiam, *tunc terræmotus minores magnitudine fieri: propterea quòd diuisum est principium, & causa ipsorum*. Hinc licebit non sine ingenti admiratione conijcere, quàm exaggerata intra Vesuuij penetralia lateat vis spirituum. qui, dum continenter è supercilio Montis in flatus euoluuntur, ac fumum; eodem temporis articulo terræmotus non debiles, ac perraros, sed validos, & crebros exuscitant. Quota pars in aciẽ educitur, quando ij spiritus, qui veluti intra vallum ad custodienda castra se continent, vehementissimè terram dimouent? enimuero dum palam flamma, fumo, cinere impetimur; per latentes quoque obsessi cuniculos pulsu spirituum arietamur. Parum est, vnico bellum cũ elemento geri: nisi simul

Arist. ibidem.

in aerem, ac tellurem inuadatur. neq; aquis parcitur. Etenim hæc eadem spirituum copia, à quibus aer fumo, tellus motu infestatur; aquarum etiam torrentes eiectat. Mense superiori ab ijs qui Vesuuij maritimas radices accolunt, post præuios terræmotus murmur auditum veluti decurrentis è monte torrentis. Ignis defluxum aliàs experti, cõparauere se denuo trepidabundi ad fugam. Dum turbatur in oppidis, torrens aqueus in campos decidit. Ab aqua beneficij loco parua clades accepta, quæ ingens metuebatur à flamma. Erat eo die cælum impluuium, ne quemquam suspicio subiret subitò collectæ ex imbribus aquæ, cumulatæque in torrentem. Quamobrem, cùm nõ appareat, vnde repente nouus hic torrens extiterit; fatendum est, erupisse ex hiatu montis, efferuescentibus, atq; exultantibus aquis vi spirituum. quemadmodum, dum ollæ flamma subijcitur, aqua labris exuberat. Quippe montanis cauernis aquarum magna vis conditur, an delabentibus imbribus, atq; intra hiatus montium receptis, an aere frigido subterraneis antris incluso sensim concrescente in humorem aqueum. Vnde primò stillicidia, ac tenues fontium scaturigines; tum inexhaustæ fluminum perennitates. In quo sensu accipias illud Poetæ:

Virg. Georg. lib. 4. *Omnia sub magna labentia flumina terra.*

Nouos è Vesuuij voragine prosiluisse torrentes, si cui fortasse videbitur incredibile, legat Cardinalem Contarenum in libro secundo de elementis. vbi testatur, se Valentiæ in Hispania vidisse sereno cælo subitum, dehiscente terra, noui torrentis ortum, qui effusus in campos vrbem versus

sus excurrit, vastitatem, & cladem importaturus: vnde cùm solo murorum obiectu arceri non possset; vix nouis aggeribus, obicibusque repulsus, & contiuatus ad littora, tandem ad mare decubuit. enimuero eadem spirituum vis & terræmotus,& inundationes creat. Atalantam Græciæ peninsulam post terræmotum perrupto aquis accurrentibus Isthmo,mari circumuentam atq; inter insulas repente ascitam,tradit ex Thucydide Diodorus. Terræmotum,quo plurima Rhodiorum, & Asiæ oppida conciderunt, conflagratio, vt obseruat Baronius, & inundatio excepere. Terram sub Gallieno motam,& per idem tempus multas vrbes mari demersas, narrat Trebellius. Nimirum ijdem spiritus terram è sua sede dimouent; aquam è sua: ijsque impellentibus,terra è centro, mare è littoribus exilit, violatis in vtroque elemento Naturæ legibus. Quocirca futurum terræmotum in aquis præsenties: si solito turbidiores hauriantur è puteis, *neque*, vt addit Plinius, *sine odoris tædio*. Si quidem spiritus efferuescentes ex imo in aquas inuadunt,antequam aggrediantur ad solida. Hæc de nouis terræmotibus, & torrente nuper exorto. è quibus anceps etiã coniectatio,accipientibus hæc multis in fausti euentus omina,alijs in aduersi. Fauet prioribus Vates Regius. qui *terra,* inquit, *mota est. etenim cæli distillauerunt à facie Dei Synai, à facie* Dei *Israel*. Quod de lege duarum tabularum à Deo inter terræmotuum fragores promulgata in Monte Synai, plures interpretum explicant. Etenim in Exodo ita legitur, *Mons Synai fumabat, eo quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne; &* ascen-

Diodor. lib. 3.
Baron. tom. 2.
Trebell. in Gallieno.
Plin. lib. 2. cap. 81.
Psalm. 67.
Vide Lorinũ ibidem.
Exod. 19.

ascenderet fumus ex eo, quasi de fornace, eratque omnis Mons terribilis: siue, vt vertitur ex Hebræo, probãte Saliano, & alijs, *totus Mons contremuit*. Quamobrem sub incendium, & fumum Vesuuianum repetiti identidem terræmotus diuinæ, vt quidam rentur, sunt præsentiæ argumenta, quæ maiestati seruiant potius, quàm terrori: siquidem *terra mota est, dum cæli distillarent à facie Dei Synai*. Terræmotu, & fumo, arcanæ maiestatis indice, Deus Isaiæ spectãdum se præbuit. Quippe *domus repleta est fumo, & commota sunt superliminaria cardinum*. quod ad Iouis aspectum traduxit Maro, dum dixit,

Salianus tomo 2. anno 2544 num. 384.

Isa. 6.

Totum nutu tremefecit Olympum.

Virg. lib. 9. Aen.

Terræmotu præterea Christi nouum è cælo ad terras accessum prænuntiatum reperimus apud Aggæum, *Commouebo cælum, & terram: & veniet desideratus cunctis gentibus*. Eo terræmotu, dum Christus in Bethleem nasceretur, antiquissimum Romæ templum corruisse, testatur Petrus Damiani, quasi exinde Romana tellus, ethnica superstitione deiecta, septem elata collibus, in occursum conditoris assurgeret. Nimirum *Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. à facie Domini mota est terra*. Terræmotu quoque festiuissimo insignitus Christi rediuiui triumphus, referentis è deuicto Dite manubias. *Ecce*, inquit Matthæus, *terræmotus factus est magnus*, quodammodo gestiente tellure, & lapidibus ipsis præ lætitia exilientibus. Inter terræmotus fragores, & lapsus ignium Sanctus in Apostolos Spiritus effusus est, terra veluti sese ad superna efferente. Deniq;, si maximis minora licet adijcere, terræmotu Pau-

Aggæi 2.

Petrus Damiani serm. in natiuitate Domini.

Psalm. 113.

Matth. 28.

lini

lini obitus celebratus, eo terræ plausu euecti ad cælum. Terræmotu Ignatij Societatis nostræ parẽtis è profana militia ad sacram traductio nobilitata. nempe trepidatum tunc est, turbatumque apud Inferos. Consimili planè modo Franciscus Ignatij socius, Indorum Apostolus terræmotum, qui in Insula Mauri ipso die Archangelo Michaeli sacro contigit, interpretatus est, bono ciues animo esse iubens: siquidem mali dæmones ab Archangelo pulsi, inter fugiendum terram concusserant. Faustissima hæc è terræmotibus omina ducuntur à quibusdam timori aut demendo, aut leuando, terra etiam, dum mouetur, non tam quietem, quàm inertiam dediscente. Alij contra terræmotus in magni omen terroris accipiunt. Antiquissimum omnium ætatum memoriæ terræmotum inter ea fuisse memorant, quæ à Deo Pharaoni, Aegiptoque inflicta sunt vulnera. Habetur id apud Eusebium ex Artapano, qui refert *Moysen grandinem, & terraemotum noctu excitasse; vt qui terrae hiatus effugerent, grandine interirent: & qui vitarent grandinem, terræ hiatibus absorberentur*. Neq; terræmotibus admixta grando, inter nostra supplicia defuit, dum apud nos toties lapidibus grandinauit. Grandini apud Aegyptios adiunctus est ignis. Quippe animaduertit Salomon tunc *ignem ardentem in grandine & pluuia coruscasse*. Quod significauit etiam Dauid, dum dixit. *Tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni*. Et alibi. *Posuit pluuias eorum grandinem*, siue ex hebræo, *lapidem concretum, ignem comburentem in terra ipsorum*. Denuo hæc grassata calamitas in incendio Vesuuiano.

Lippman. vita S. Paulini. *Ribadeneyra in flore Sanctorum par. 2. in vita S. Ignatij.* *Tursellin. in vita Xauerij.*

Euseb l. 9. de Præp c. 4.

Sap. 16.

Psalm 77.

Psalm. 104.

uiano. siquidem Deus *tradidit grandini iumenta nostra, & possessiones nostras igni*. Namque exanimata iumenta, dum lapidatum de cælo: ac non prædia modò, sed oppida etiam integra, vicique exusti. Illud præterea in Aegyptio igne prodigiosum, quòd neque tenebras pelleret, neque pelleretur ab aquis. Etenim, vt perpendit Philo, *ignis splẽdor vincebatur à crassissimis tenebris*. Quod testatur Salomon ijs verbis, *Ignis nulla vis poterat illis lumen praebere*. Hoc in incendio Vesuuiano instauratum vidimus, dum Mons flammas, flammæ noctem, ac tenebras funderent. Quòd si tunc, vt animaduertit Sapiens, *in aqua supra virtutem, ignis exardescebat*: hoc planè idem nunc, geminato portento, contigit: dum & incendium inter aquas vigeret; & ignis imperio mare, flammæ vnda decederet. Quamobrem ad terrores ceteros terræmotus quoque crebri accessere; vt nos etiam, quemadmodum olim Aegyptios, *descendens sonitus perturbaret*. Quem porro terræ fragor non exterreat: dũ modò frementi similis, modò mugienti repente intumescit, assurgit, prosilit, desidet; mox resultat spiritu reciprocante? Quid, dum fatiscunt parietes, crispãt, concurrunt, vibrant, atq; aduerso motu quodammodo inter se arietant? Quid, dum solum huc illuc inclinat, decumbit, nutat, vndat, abscedit, iam iam aut imposita supernè tecta, laxatis compagibus, labefacturum; aut, quod non raro contigit, diducendum in hiatus, ac pæne Inferos nostris aspectibus exhibiturum? Magna profectò sunt isthæc diuinæ iræ argumenta: quam tamen quotidie cumulatis sceleribus prouocamus, Audiamus

Phil. l. 1. de vita Moysis.

Sap. 17.

Sap. 16.

Sap. 17.

quid

quid in euentu persimili dixerit sanctissimus vir Ephrem Syrus. qui *terra*, inquit, *tremiscens sub nostris pedibus commouetur, vt nobis metum incutiat: & ne sic quidem ob nostram duritiem formidamus. vrbes integræ absorptæ sunt; & loca ab ira Domini desolata: & neque sic trepidamus. Bella commota sunt, vt nos timentes Deum pœnitentiam ageremus: & neque sic conuerti volumus*. Hæc ille. qui sermone etiam peculiari *de terræmotu* multis probat hunc, seclusis naturalibus causis, sæpe à Deo ipso excitari siue ad cladem, siue ad terrorem. Id ethnici quoque cùm animaduerterent, è terræmotibus calumniam Christianis cõflarunt: quorum culpa dicerent, terram concuti à neglectis, & iratis Dijs. Ita de terræmotu, qui sub Galieno contigit, testatur Origenes. eius causa sacra per totam vrbem, totumq; Orbem terrarum ingẽtia celebrata, addit Capitolinus. Adeo insitum est vel imbutis falsa religione pectoribus, terra labante, ad cælum confugere. Quòd si apud eosdem ethnicos, vt testis est Plinius, *parietes incendiorum deprecationibus conscribebantur;* mirum non est apud Christianos, vt refert è Cedreno Baronius, Iustiniano imperante, terræmotibus dirissimis perculsa Antiochia, dum publica, priuataque ædificia iactarentur, ac passim assultantia tecta corruerent; domorũ fores ad sistendũ, auertendumq; terræmotum, ita conscribi cœptas. *Christus nobiscum. state.* vrbe exinde indemni: cùm tellus, quæ ad Christi vltoris imperiũ desæuiebat, ad eiusdem nomen, ac nutum cõquiesceret. Enimuero terræmotus non semel à Deo ipso immitti, è sacro codice compertum est. Terræmotu ad tu-

Ephrem Syrus l. 2. vitarum SS. PP. præm. apud Lippom. to. 2.

Origen. contra Celsum.

Capitol. in Galieno.

Plin. l. 28. c. 2

Baron. to. 7.

Paraphr. Chald. in Iosue cap. 6.

Q ba-

barum sonitum summisso, muri Hiericuntini conciderunt. Terræmotu præferēte miraculum, vt Salianus animaduertit, exercitus Philistinus ad internecionem deletus. Terræmotus, Christo moriēte, supra Naturæ leges exhibitus, duodecim, vt narrat Plinius, vrbes in Asia proruit. quanquam tunc quoq; dissiluere Montes; abruptisque in immensum hiatibus, quot voragines, tot ora tellus aperuit sui conditoris interitum conquestura. Postremò, vt sileam de ceteris, terræmotus extremum Orbis terrarum præcurret excidium. quod ipsemet Christus præmonuit. *Erunt*, inquit, *terræmotus magni per loca.* siue Mundi iam consenescentis interitum, vt solet in morbis accidere, agitatio, tremorq; antecedat: siue eo motu incumbentia vndique scelera tellus nitatur excutere, impar tanto ponderi moles. Denique, vt paucis cuncta concludam, terræmotibus his datæ tragœdiæ plauditur, dandæ præluditur.

Salian. tomo 3. anno 2904. nu. 67.

Plin. lib. 2. cap. 48.

Matth. 24.

Ad Dei gloriam, ac Deiparæ.

INDEX

INDEX

Rerum memorabilium.

A

Filij

F

G

H

I

Ignis

Senus

S

T

V

Z

F I N I S.

Errata

Errata.		Corrige.
Pagina 3. versu 26.	repetit.	reperit.
pag. 4. ver. 10.	ſipatio.	ſipario.
pag. 7. ver. 1.	perpetuæ.	perpetua.
pag. 11. ver. 12.	Orbam.	Orbem.
pag. 18. ver. 14.	cuſtobus.	cuſtodibus.
pag. 19. ver. 10.	fugerent.	peterent.
pag. 23. ver. 18.	manſerant.	manſerant.
pag. 24. ver. 12.	intentarat.	intentaret.
pag. 25. ver. 4.	xiſtis.	xyſtis.
pag. 29. ver. 30.	minatabantur.	minitabantur.
pag. 40. ver. 10.	Ianuaria.	Ianuario.
pag. 46. ver. 16.	vaſtãuerat.	vaſtauerat.
pag. 46. ver. 29.	egenti.	egeni.
pag. 58. ver. 9.	cincta, ſi fas.	cincta, &, ſi fas.
pag. 64. ver. 7.	Baſum.	Baſſum.
pag. 70. ver. 18.	quadrigeſimo.	quadrageſimo.
pag. 72. ver. 7.	Boethius.	Boetius.
pag. 74. ver. 10.	obdurauerant.	obduruerant.
pag. 74. ver. 22.	Silaci.	Silari.
pag. 74. ver. 20.	Niobem Gorgoneo.	Niobem velut Gorgoneo.
pag. 86. ver. 6.	ciuerum.	cinerum.
pag. 97. ver. 14.	continentur.	continenter.
pag. 100. ver. 9.	terram.	terra.

